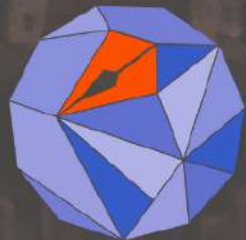

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

ALMANAK - 2024

Mehmet Sadık AKYAR
Hakan ARIDEMİR

ISBN: 978-605-72849-9-0
TUIÇ AKADEMİ YAYINLARI

ALMANAK-2024

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

MEHMET SADIK AKYAR-HAKAN ARIDEMİR

İSTANBUL-2024

ISBN: 978-605-72849-9-0

Kapak Tasarım: Özge Dane

Yayına Hazırlayan: Burak Yalım

1.Baskı

Yayınevi: Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği

Yayın Tarihi: Ocak-2025

Yazarlar

Doç. Dr. Mehmet Sadık AKYAR-Girne Amerikan Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR-Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilimdalı Başkanı

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü, bir incelemede kısa alıntılara yer verilmesi dışında, yazarın yazılı izni olmaksızın fotokopi, kayıt veya herhangi bir bilgi depolama ve erişim sistemi de dahil olmak üzere elektronik veya mekanik herhangi bir biçimde veya herhangi bir yolla çoğaltılamaz veya iletilemez. Her ne kadar yazar ve yayıncı bu kitapta yer alan bilgilerin basım sırasında doğru olması için her türlü çabayı göstermiş olsalar da, yazar ve yayıncı, ihmal, kaza veya başka bir nedenden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, hata veya eksikliklerden kaynaklanan herhangi bir kayıp, hasar veya aksaklık için herhangi bir tarafa karşı herhangi bir sorumluluk kabul etmez ve bu vesileyle reddeder. Yazarlar, bu kitabın her bölümünde tartışılan tüm konulara ilişkin kapsamlı bir görüşler dizisi eklemek için her türlü çabayı göstermişlerdir.

İletişim

sadikakyar@gau.edu.tr

hakan.aridemir@dpu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
SURİYE.....	2
KIBRIS.....	5
LİBYA.....	11
IRAK.....	12
GÜNEY KAFKASYA.....	16
AFRİKA.....	20
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	22
RUSYA VE UKRAYNA.....	24
NATO.....	26
AVRUPA BİRLİĞİ.....	27
YUNANİSTAN.....	29
İRAN.....	30
İSRAİL.....	33
MISIR.....	35
ARAP ÜLKELERİ.....	36
ÇİN HALK CUMHURİYETİ.....	37
SONUÇ.....	39
KAYNAKÇA.....	41

Önsöz

Almanaklar, internetin yaygın olarak kullanılmaya başladığı yıllara kadar, geçmiş yılın değerlendirilmesi ve önemli olayların kayıt altına alınması için en prestijli yayın formatlarından biri olarak kabul edilirdi. Hatta bazı yayın kuruluşları, bu alanda hazırladıkları çalışmalarını yüksek kaliteli kağıtlara basar ve özel kutular içinde dağıtarak prestij göstergesi olarak sunardı. Almanak, bir bakıma, Saatli Maarif Takvimi'nin batıdaki karşılığı olarak görülürdü. Geleneksel olarak gelecek yılın önemli meteorolojik ve astrolojik olaylarını gösteren bir takvim işlevi gören almanaklar, zamanla geçen yılın değerlendirmelerinin ve önemli gelişmelerin derlendiği bir yayın türü haline geldi.

Bu anlayıştan hareketle, 2024 yılının uluslararası ilişkiler ve dış politika bağlamında, Türkiye merkezli bir perspektifle değerlendirildiği bu almanak hazırlanmıştır. Amacımız, hem geride kalan yılın kapsamlı bir analizini yapmak hem de 2025 yılına dair beklentiler ve öngörüler sunmaktır. Bu almanakta öncelikle Türk Dış Politikası'nın (TDP) genel bir değerlendirmesi yapılacak, ardından Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ilişkileri ele alınacak ve bu ilişkilerin içeriği detaylandırılacaktır. Bunun yanı sıra, 2025 yılına yönelik öngörüler ve stratejik değerlendirmeler de okuyucularla paylaşılacaktır.

Almanak hazırlanırken mümkün olduğunca kaynak gösterilmeye özen gösterilmiş, böylelikle gelecek yıllarda bu konularda araştırma yapacak olanlara da kolaylık sağlanması amaçlanmıştır. Bu çalışma, sadece 2024 yılına ışık tutmakla kalmayıp, aynı zamanda Türk dış politikasının gelecekteki yönelimlerini anlamaya katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Okuyucuların, bu almanaktan hem akademik hem de pratik düzeyde fayda sağlayacağına inanıyor, 2024 yılını anlamak ve 2025'e yönelik stratejiler geliştirmek isteyenler için bir rehber olmasını umuyoruz.

Mehmet Sadık Akyar & Hakan Arıdemir

GİRİŞ*

2024 yılı, Türk Dış Politikası'nın (TDP) "Türkiye Yüzyılı" vizyonu çerçevesinde şekillendiği ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) bünyesinde "Türk Yüzyılı" sloganıyla uluslararası platformlarda uygulanmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Türkiye, bu vizyonu yalnızca kendi ulusal çıkarlarını değil, bölgesel ve küresel dinamikleri de gözeterek hayata geçirmeye odaklanmıştır.

2024 yılında TDP'nin her platformda gündeme getirdiği en önemli konulardan biri, İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği soykırım girişimi olmuştur. Türkiye, bu konuyu uluslararası arenada sıklıkla vurgulamış, Filistin halkının haklarını savunmaya yönelik girişimlerini sürdürmüştür. Aynı zamanda, yılın sonlarına doğru Suriye'de Beşar Esad rejiminin devrilmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni jeopolitik dinamikler, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselelerini bir kez daha Türk dış politikasının merkezine taşımıştır. Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak, TDT bünyesindeki iş birliği çalışmaları ve Afrika kıtası ile ilişkilerin derinleştirilmesi, 2024 yılının önemli dış politika başlıkları arasında yer almıştır.

Savunma sanayi, 2024 yılında Türk Dış Politikası'nın en önemli kaldıraçlarından biri haline gelmiştir. Türkiye, bu alanda sağladığı ilerlemelerle dünya çapında dikkat çekerken, aynı zamanda savunma sanayisini diğer ülkelerle ilişkilerinde stratejik bir araç olarak kullanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye sadece kendi askeri kapasitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda savunma sanayi ürünlerini diplomatik bir güç unsuru haline getirerek önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu alandaki başarıların gelecekte daha sistematik bir şekilde sürdürülmesi, TDP'nin uluslararası arenadaki etkinliğini artıracaktır.

2024 yılı, Türkiye'nin bölgesel ve küresel arenada daha güçlü bir konum elde etme çabalarının yoğunlaştığı bir yıl olmuştur. "Türkiye Yüzyılı" vizyonu doğrultusunda hem ekonomik hem de diplomatik girişimler, Türkiye'nin uluslararası sistemde daha etkili bir aktör olma hedefine yönelik güçlü bir irade sergilediğini göstermiştir. Bu Almanak, Türk dış politikasının 2024 yılına dair önemli gelişmelerini, başarılarını ve karşılaştığı zorlukları kapsamlı bir şekilde ele alarak, geleceğe dair stratejik çıkarımlarda bulunmayı amaçlamaktadır.

* Bu çalışmanın transkripsiyonunda Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi Asil Can Baskıcı'nın katkıları bulunmaktadır.

SURİYE

Yılın son ayında Suriye’de 61 yıllık BAAS iktidarı artık tarih olmuştur. Kuşkusuz bu değişimin hem Suriye’ye hem de bölge ülkelerine ve hatta dünya politikasına gelecek günlerde etkileri olacağı muhakkaktır.

Suriye’de olaylar son 13 günde, adeta rüzgâr gibi çok hızlı gelişse de aslında başlangıcının 2011 yılındaki Arap Baharı olduğu söylenebilir. Arap Baharı etkisiyle 2011 yılında çıkan Suriye iç savaşı veya Suriye Krizi şimdi başka bir safhaya geçmiştir. Yani burada henüz iç savaşın veya krizin sona erdiğini söylemenin erken olduğu öngörülmektedir. Bunun için önümüzdeki aylar ve hatta yılları beklemenin dahi uygun olduğu söylenebilir.

Öncelikle son gelişmelerin kısa bir özetini yapalım. Uluslararası çevrelerce terör örgütü olarak kabul edilen (gelişmelerin hızlanmasından sonra aynı çevreler tarafından muhalefet olarak adlandırılmaya başlanmıştır.) HTŞ (Heyet Tahrir el-Şam)’nin liderliğinde Türkiye destekli Suriye Milli Ordusu (SMO), ABD destekli YPG/PKK ya da ABD’nin tanımlamasıyla SDF (Suriye Demokratik Güçleri) tarafından önce Halep, Hama, Humus ve en sonunda Şam ele geçirilerek Esad Hükümeti yıkılmıştır. Daha sonra ülkedeki rejimin devrildiği, yeni bir dönemin başladığı durumlarda hiç rastlanmayan bir olay gerçekleşmiş, Esad dönemi başbakanı sanki seçim kaybetmiş gibi, hükümeti deviren saldırıya liderlik eden HTŞ lideri ve temsilcilerine adeta bir devir teslim töreni ile ülke yönetimini bırakmıştır.

Suriye’de yaşananların 2011 yılında Arap Baharı’nın devamı olduğunu belirtmiştik. Yine aynı modellemeden yola çıktığımızda Suriye’de gelecekteki gelişmeler ile ilgili bazı tespitler yapılabilir. Aslında şu anda herkesin beklediği Suriye’de bundan sonra neler yaşanabilir?

Arap Baharı sonrasında istikrarı sağlayabilen ülkelerin ortak özellikleri incelendiğinde iki temel unsur ön plana çıkmaktadır. Birincisi, güçlü bir liderin varlığı (örneğin, Mısır) ya da etkili liderlik yapılarının oluşması (örneğin, Tunus’taki Dörtlü İnisiyatif). İkincisi ise, iş başındaki yönetimlerin halkın taleplerine uygun şekilde bazı reformlar gerçekleştirmesidir (örneğin, Fas, Ürdün, Bahreyn). Suriye’nin mevcut durumunun temel nedenlerinden biri ise, ikinci hususta belirtilen reformların yapılmamış olmasıdır. Şu anda en kritik mesele, HTŞ lideri Colani’nin ve onun atadığı Başbakan Muhammed El Beşir’in Suriye’nin aradığı liderlik vasıflarını taşıyıp taşımadığıdır. Bu bağlamda, tüm Suriye halkının taleplerine cevap verebilmeleri, toplumun farklı kesimleriyle kucaklaşabilmeleri ve en önemlisi, Suriye’deki tüm

gruplar tarafından kabul edilmeleri hayati bir önem taşımaktadır. Arap Baharı sürecinde, güçlü liderler çıkaran ve halkın taleplerine yanıt veren ülkeler, örneğin Mısır ve Tunus, istikrarı sağlayabilmiştir. Buna karşılık, Libya hızla bölünmeye ve istikrarsızlığa sürüklenirken, Yemen de benzer bir kaderi paylaşmıştır. HTŞ liderinin ilk açıklamaları incelendiğinde, Suriye'deki istikrarsızlığın bir süre daha devam edebileceğine dair bir izlenim oluşmaktadır.

Türkiye, 2016 yılından itibaren Suriye'nin Fırat'ın doğusu ve batısında, hem Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) hem de desteklediği Suriye Milli Ordusu (SMO) aracılığıyla belirli bölgelerde varlık göstermektedir. Son olarak bu bölgelere Münbiç ve Tel Rıfat da eklenmiştir. Türkiye'nin Suriye'deki varlığının temel nedenleri, 2011 yılında başlayan iç savaşın ardından şekillenen ve zaman içinde nihai hedeflerine dayanan stratejik bir perspektifle ilişkilidir. Güncel gelişmeler doğrultusunda, Türkiye'nin bu hedeflerinde herhangi bir değişiklik olmadığı öngörülmektedir.

Türkiye'nin Suriye'deki nihai hedeflerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Topraklarını ve halkını, Suriye'den gelebilecek terör unsurları ve eylemlerine karşı korumak,
- Yeni bir sığınmacı akımını önlemek,
- Mevcut sığınmacıların güvenli bir şekilde geri dönmelerini sağlamak,
- Suriye'de yaşayan Türkmenlerin hak ve menfaatlerini korumak,
- Suriye'de bir veya birden fazla terör devletinin kurulmasını engellemek.

Bu stratejik hedefler, Türkiye'nin bölgedeki güvenlik ve istikrarı sağlama amacını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

BM'in 2254 sayılı kararı ateşkes, sivillere saldırıların durdurulması ve siyasi çözümü öngörmektedir. Fakat burada siyasi çözüm ve toprak bütünlüğünün nasıl olacağı yönünde kavram karmaşası bulunmaktadır. Suriye'nin toprak bütünlüğü üniter veya federal devlet olarak iki durumda korunabilir. Türkiye her ne kadar en yetkili ağızlardan Suriye'nin üniter olarak toprak bütünlüğünün korunmasını dile getiriyorsa da gelinen aşamada bunun gerçekleşmesi konusunda anlaşmazlıkların çıkabileceği kuvvetle muhtemeldir. Ama özerk bölge veya devletlere bölünmüş Suriye'nin ise Türkiye'nin yukarıda belirtilen arzu ettiği son durum ile tezat oluşturabileceği konusu muhakkaktır. Bu nedenle Türkiye'nin Suriye İç Savaşı'ndan en çok etkilenen ülke sıfatıyla hazırlanacak yeni Suriye anayasasının üniter, hak ve özgürlükler kapsamında olması için gerekli gayreti sarf edeceği öngörülmektedir.

Türkiye'nin Suriye'de gelecekte rol alacağı diğer önemli bir konu ise Suriye'nin yeniden inşası konusudur. Türkiye krizin başından itibaren hem Suriyeli geçici sığınmacılara hem de Suriye kuzeyinde etkili olduğu bölgelerde sivil halkın günlük yaşamını kolaylaştıracak bir hayli kaynak harcamıştır. Suriye'nin yeniden inşası konusunda başta AB ve Körfez ülkeleri olmak üzere Suriye için bir fon oluşturulmasını da gündeme getirmektedir¹. Aksi takdirde ekonomik problemler ile uğraşan Türkiye'ye ilave maliyet çıkabilir.

Dolayısıyla Suriye'de bundan sonra yaşanabilecek gelişmelerde Türkiye'nin politikasını belirleyecek kriterler olarak da görülebilir. Yani yukarıdaki kriterlere ulaşıldığı takdirde Suriye'de yaşananların Türkiye'nin lehine olduğu söylenebilir. Bunun aksine yaşanabilecek gelişmelerin ise gelecekte Türkiye'nin hayati çıkarları ve yaşam alanlarını tehlikeye atabilecek gelişmeler olarak görmek gerekir. Fakat Türkiye'nin şu anki mevcut gelişmelerde doğrudan olmasa da dolaylı olarak önemli bir aktör olduğu öngörülmektedir².

¹ AKYAR, M.S. Le Processus De DDR De Deuxième Génération De l'ONU : Une Étude De Cas Sur La Syrie, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2300121>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2024

² AKYAR, M.S., Rüzgar Gibi geçti, <https://strasam.org/strateji/jeopolitik/suriyedeki-yeni-donem-gelismeleri-ruzgar-gibi-gecti-3586>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

KIBRIS

Doğu Akdeniz’de, geçmiş yıllarda gündeme gelen ve sıcak gelişmelere neden olan araştırma ve sondaj gemilerinin faaliyetleri, 2024 yılında sınırlı kalmıştır. Bu durum, özellikle Doğu Akdeniz ve Ege’de Türkiye’nin bir tür geri çekilme içinde olduğu yönünde algılanmış ve hükümet bu konuda yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Her ne kadar Türkiye sondaj ve araştırma gemileri filosunu güçlendirmiş olsa da bu yıl faaliyetlerinin sınırlı olması dikkat çekmiştir.

Bu gelişmelerin arka planında, Yunanistan ve Avrupa Birliği ile yaşanan olumlu ilişkilerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca, Rum tarafının tartışmalı alanlarda herhangi bir araştırma faaliyeti yürütmemesi de bu duruma katkıda bulunmuştur. Ancak yılın sonuna gelindiğinde, Rum tarafının kendi kıta sahanlığında yer alan beşinci parselde, Türkiye’nin ise kendi kıta sahanlığında sondaj faaliyetlerine başlayacağını ilan eden NAVTEX duyuruları ile yeni bir gerginliğin işaretleri belirmiştir.

Bu durum, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye tarafından kınanmış ve Doğu Akdeniz’de 2025’in ilk büyük gerilimlerinden birine yol açabileceği anlaşılmıştır. Türkiye’nin, sahayı boş bırakmama stratejisi çerçevesinde, bölgeye araştırma gemileri ve refakat gemileri göndermesi kuvvetle muhtemel görünmektedir. Bu gelişme, Doğu Akdeniz’de dengeleri yeniden hareketlendirecek bir adım olarak değerlendirilebilir.

KKTC’nde “Mutlu Barış Harekâtı”nın 50. yılı, büyük törenlerle coşkuyla kutlanmıştır. Bu kutlamaların en görkemli etkinliği, TSK’nin deniz ve hava unsurlarının 20 Temmuz 2024 tarihinde gerçekleştirdiği geçit töreni olmuştur. Türkiye’nin, 1974 yılında uluslararası hukuktan kaynaklanan garantörlük hakkına dayanarak gerçekleştirdiği Mutlu Barış Harekâtı’nın 50. yılı, bu özel anının anlam ve önemini yansıtan çeşitli etkinliklerle taçlandırılmıştır.

Her yıl geleneksel olarak düzenlenen Şafak Nöbeti, Özgürlük Mücadelesi Lideri Dr. Fazıl Küçük ve Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın anıt mezarlarının ziyareti, Lefkoşa’daki askeri geçit törenleri bu yıl da icra edilmiştir. Ancak bu yıl, özellikle Deniz Kuvvetleri’nin 52 parçadan oluşan devasa bir armada ve hava unsurlarıyla Girne açıklarında düzenlediği deniz geçiş töreni, etkinliklerin dikkat çeken kısmını oluşturmuştur.

Hatırlanacağı üzere, Deniz Kuvvetleri daha önce 29 Ekim 2023'te, Cumhuriyet'in 100. yılı kutlamaları kapsamında İstanbul Boğazı'nda benzer bir deniz geçişi gerçekleştirmişti. Bu tür büyük çaplı etkinlikler, Türk Deniz Kuvvetleri'nin kapasite ve kabiliyetlerini sergilemesi açısından stratejik bir mesaj niteliği taşımaktadır.

Bu yılki kutlamalarda, amiral gemisi TCG Anadolu'nun güvertesinden, 1974 kara harekâtının safhaları, deniz geçişine katılan gemilerin özellikleri ve diğer politik ve askeri gelişmeler, 50 yıllık süreçteki olaylarla birlikte değerlendirilerek detaylı bir şekilde izleyicilerle paylaşılmıştır. Söz konusu yayın, Bayrak Radyo Televizyon Kurumu (BRT) aracılığıyla canlı olarak aktarılmış ve bu tarihi günün anlamı hem Kıbrıs Türk halkı hem de Türkiye için bir kez daha vurgulanmıştır.

Kutlamalar, sadece bir askeri gösteri olmanın ötesinde, Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dair kararlılığını ve uluslararası arenadaki pozisyonunu vurgulayan önemli politik mesajlar da içermiştir. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ve muhalefet kanadının tam kadro katılımı, Kıbrıs konusunda ulusal birliğin altını çizen güçlü bir gösterge olmuştur. Bu birliktelik, özellikle dış politikada Türkiye'nin Kıbrıs meselesine yönelik kararlı ve tutarlı bir duruş sergilediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın kutlamalar sırasında yaptığı açıklamalar, iki devletli çözüm vizyonuna verdiği önemi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Erdoğan'ın, federasyonun artık bir seçenek olarak görülmediğini ifade etmesi, Türkiye'nin Kıbrıs politikasında geri dönülemez bir tavır aldığını göstermektedir. Bu açıklamalar, sadece Kıbrıs Türk halkının uluslararası haklarını savunmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dair bu kararlılığı, Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının paylaşımı ve deniz yetki alanlarının belirlenmesi gibi kritik konularda da etkili bir pozisyon aldığını göstermektedir. Ulusal birliğin sergilendiği bu kutlamalar, Türkiye'nin hem bölgedeki dengeleri şekillendirme gücünü hem de Kıbrıs Türk halkıyla olan dayanışmasını güçlü bir şekilde ortaya koymuştur.

Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla gösterdiği askeri faaliyetler, bölgedeki deniz yetki alanlarıyla ilgili tartışmalara da ışık tutmaktadır. Türkiye'nin 50nci yıl kutlamalarından önce Meis Adası'nın güneyinden başlayarak Kıbrıs'ın Erenköy açıklarına kadar bir bölgede NAVTEX ilan etmesi ve ardından bu bölgeye deniz gücü

sevk etmesi, Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini koruma konusundaki kararlılığını başta bölge ülkeleri olmak üzere tüm dünyaya bir mesajı olarak algılanabilir.

Bu yılki törenlerde dikkat çeken bir diğer konu ise, Azerbaycan hükümetinin en üst seviyede katılım göstermesidir. Azerbaycan'ın, Türk Devletleri Teşkilatı ve diğer platformlarda KKTC'ne verdiği destek, uluslararası alanda KKTC'nin tanınması yönündeki çabaları güçlendirmektedir. KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'nın tek ada devleti olması, stratejik konumu itibarıyla Türk Dünyası'nın "Bir Kuşak Bir Yol" ve "IMEC" projelerinde kilit bir bölgede olduğunu göstermektedir. Bu stratejik önem, Türk Devletleri Teşkilatı'na sadece siyasi anlamda değil, aynı zamanda ekonomik derinlik ve destek sağlayabileceğini göstermektedir.

Mutlu Barış Harekatı'nın 50nci yılı kutlamaları, Türkiye'nin ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatleri konusundaki kararlılığını bir kez daha ortaya koymuştur. KKTC'nin başta Türk Devletleri Teşkilatı olmak üzere her platformda ve alanda tanınması yönündeki faaliyetlerin artarak devam edeceği mesajları, uluslararası kamuoyuna net bir şekilde iletilmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri'nin kutlamalara 52 parçalık gemi ve hava unsurları ile katılımının Türkiye'nin askeri ve diplomatik gücünü göstermesi bakımından önemli olmuştur³

Türkiye ve KKTC tarafından bu yıl da Kıbrıs'ta çözümün adı "İki Devletli Çözüm" olarak belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı Sn. Erdoğan tarafından 77 ve 78. BM kongrelerinde belirtildiği gibi Eylül 2024'te yapılan 79ncu BM genel kurul toplantısında da KKTC'nin tanınması ve iki devletli çözüm bir kez daha tüm dünyanın önünde belirtilmiştir⁴.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri (BMGS) António Guterres Ocak 2024'de Kolombiya eski Dışişleri Bakanı Maria Ángela Holguin Cuéllar'ı Kıbrıs konusunda Şahsi Temsilci olarak atadığını açıklamıştır Cuéllar'ı atamıştır⁵ (TC DİB, 2024). Bu atama ilk baştan KKTC'de tepkilere neden olsa da Cuéllar'ın tüm taraflarla görüşmesi bazen olumlu, bazen de olumsuz mesajlar vermesine rağmen yine de ilgi uyandırmıştır. Cuéllar, Temmuz 2024'te görüşmeyi tamamlayarak adadan ayrılmıştır. Ayrılırken raporunu BMGS'ne teslim edeceğini ve muhtemelen Eylül 2024'te raporun taraflar ve kamuoyu ile paylaşılacağını açıklamıştır.

³ AKYAR, M.S., Anadolu gemisi izlenimleri, <https://strasam.org/tarih/turkiye-cumhuriyeti-tarihi/anadolu-gemisi-izlenimleri-ve-baris-harekatinin-50nci-yili-3412>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

⁴ AA, Tatar Teşekkür Etti, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-bm-genel-kurulundaki-konusmasi-icin-cumhurbaskani-erdogana-tesekkur-etti/3340383>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

⁵ TC DİB, BMGS Şahsi Temsilci Açıklaması, https://www.mfa.gov.tr/no_-3_-kolombiya-eski-disisleri-bakani-maria-%C3%A1ngela-holguin-cu%C3%A9llar-in-birlesmis-milletler-genel-sekreteri-tarafından-kibris-konusunda-sahsi-temsilci-olarak-atanmasi-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

Ancak Şu ana kadar söz konusu rapor kamuoyu ile paylaŐılmamıŐ, taraflara gönderildiği ile ilgili bir bilgi de bulunmamaktadır. Raporun içeriği ile ilgili merak edilen konu ise Kıbrıs ile ilgili son zamanlarda meydana gelen gelişmelerin raporda yer alıp almadığı konusudur.

Kıbrıs ile meydana gelen önemli bir konu ise, 15 Ekim 2024 tarihinde New York'ta BMGS, KKTC ve GKRY Cumhurbaşkanları'nın katılımıyla yapılan "Gayri Resmî Yemekli Toplantı"dır. Aslında bu toplantı ncesi KKTC'de eleştirilerin odağındaydı. Çünkü daha önce KKTC Cumhurbaşkanı Sn. Ersin Tatar tarafından "EŐit Siyasal Egemenlik ve eŐit uluslararası statü" konularının Rum tarafınca tanınmazsa masaya oturulmayacağı ile ilgili aıklamalarıydı. Ancak toplantının gayri resmî bir formatta olması belki bu kaygıların göz ardı edilmesinde etkin bir rol oynamıŐtır. Toplantı sonucunda hem BMGS hem GKRY Cumhurbaşkanı tarafından görüşmelere baŐlanması ile ilgili tarafların birbirlerine uzak olduğu belirtilmiŐtir. Aslında bu açıklamalar toplantıda KKTC Cumhurbaşkanı'nın kararlı bir tutum sergilediğinin de bir yerde kanıtı olmuştur. Her Őeye rağmen BMGS tarafından önümüzdeki günlerde garantör ülkelerin ve AB temsilcisinin bulunacağı geniŐletilmiŐ bir gayri resmî toplantının düzenlenmesi konusundaki çağırısı olmuştur. Toplantıda her iki tarafın üzerinde olumlu baktığı bir konu olarak yeni sınır kapılarının açılması konusudur. Bu konu bu günlerde tekrar gündemde olmasına rağmen henüz somut bir adım atılmamıŐtır. Türk tarafının bu toplantıda en büyük kazancının ise başta izolasyonlar olmak üzere, GKRY tarafından son zamanlardaki niversiteler, emlak ve inŐaat Őirketlerine yönelik uygulama ve engellemelerin bir kez daha kayıt altına alınması olarak belirtilebilir. Ama toplantıda gündeme gelen en önemli hususun Kıbrıs sorununu karmaşık hale getiren AB'nin tekrar dahil edilmesi konusuydu⁶.

Geçen yıldan Kıbrıs'ta bu yıla bakiye kalan bir konu ise Pile-Yiğitler yolunun inşası konusudur. Söz konusu yol inŐaatı Geçen yıl Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü Misyonu (BMKGBM) ile KKTC güvenlik glerinin karşı karşıya getirmiŐti. Daha sonra BMKGBM ile mutabakat sağlanmasına rağmen ara bölgeye kadar olan yol inŐaatı tamamlanmıŐ ancak ara bölgedeki kısım henüz tamamlanmamıŐtır. Gelecek yıl bu yolun tamamlanması umulmaktadır⁷. Burada dikkati çekmek istenen konu Őudur. GKRY gerçekleştirdiği faaliyetlerle ara bölgenin kendi topraklarına dahilmiŐ gibi davranmakta, BM'de buna adeta çanak tutmaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki günlerde GKRY tarafından ara bölgede yapılan tüm ihlaller tespit

⁶ IŐIKSAL, H., BM ev sahipliğindeki gayriresmî Kıbrıs görüşmesi yeni bir dönemin kapılarını açacak mı? <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bm-ev-sahipligindeki-gayriresmi-kibris-gorusmesi-yeni-bir-donemin-kapilarini-acacak-mi/3364885>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

⁷ Gıynık Gazetesi, Pile Yolunda Geri Adım mı atıldı? <https://giynikgazetesi.com/25-yillik-gecmisi-bulunan-pile-yigitler-yolu-projesinin-yapimina-gecen-yil-agustos-ayinda-baslanmistir/>, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2024

edilmeli, kayıt altına alınmalı, hukuki prosedürler dahil işletilerek her platformda gündeme getirilmelidir. BM Kıbrıs'ta bir deyim çok iyi uygulamaktadır. Bi taraf olan, bertaraf olur! Bu nedenle tarafsızlık ilkesini yok sayarak tüm faaliyetlerde GKRY tarafını tutmaktadır.

Yılın ikinci yarısından itibaren GKRY'nin silahlanma gayretleri ve ABD ve İngiltere ile askeri ilişkilerini artırması ve NATO üyeliği açıklamaları dikkat çekmiştir⁸. Rum Cumhurbaşkanı Hristodulidis'in açıklamalarına bakıldığında, Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO)'nda güvenlik anlamında bir reform ve modernizasyon faaliyetlerinin uygulamaya sokulduğu anlaşılmaktadır. Buna göre RMMO personel, silah, teçhizat ve altyapı faaliyetlerini kapsayacak bir modernizasyon planını devreye sokmuştur. Fakat özellikle bazı altyapı iyileştirmelerinin (Terazi bölgesindeki deniz üssü, Andreas Papandreu Hava Üssü, hareket merkezi modernizasyon gibi) ABD tarafından veya işbirliği içerisinde yapılacağı anlaşılmaktadır⁹. Yine bununla paralel olarak ABD ile askeri alanda eğitim ve silah tedariki olmak üzere çeşitli konularda yapılan iş birlikleridir. ABD tarafından İngiltere'ye ait egemen üsler sürekli kullanılmasına rağmen ilave deniz ve hava üslerinin kapasitesinin artırılması tam olarak anlaşılamamaktadır. Akla iki soru gelmektedir. Buraya gelerek askeri platformların Rum tarafının yararına olarak özellikle Türkiye olmak üzere Doğu Akdeniz'de diğer güçlerin etkisini azaltmak, başta İsrail'e verilecek destek olmak üzere ABD'nin Orta Doğu, Kuzey Afrika'da etkinliğinin artırılması ve bu bölgenin kontrol altına alınması. Diğer bir konu da ABD'nin genel olarak aslında hemen hemen her ülke ile benzer iş birliklerini yaptığı ve Rum tarafının da bu gelişmeleri fırsata çevirerek kullanması olarak belirtilebilir.

Kasım ayı başlarında Rum tarafının bu gelişmeler ile paralel olarak İsrail'den Demir Kubbe aldığı ile ilgili haberler çıkmıştır. Ancak daha sonra bu sistemin eski moda bir hava savunma sistemi (1980-90'lı yılların teknolojisi) TOR M1'in yerine, BARAX MX sisteminin alındığı anlaşılmıştır¹⁰. Ancak burada ilginç olan Türkiye'nin tutumudur. Rum tarafınca 1999 yılında Rusya'dan satın alınan S-300'ler adaya gelmeden Türkiye'nin kararlı tutumu

⁸ KKTC DİB açıklaması, Kıbrıs Rum tarafının, Ada ve bölgedeki gerilimi artıran silahlanma faaliyetlerini karşılıksız bırakmayacağımızı ifade etmek isterim, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/disisleri-bakani-tahsin-ertugruloglu-kibris-rum-tarafinin-ada-ve-bolgedeki-gerilimi-artiran-silahlanma-faaliyetlerini-karsiliksiz-birakmayacagimizi-ifade-etmek-isterim/> Erişim Tarihi: 26 Ocak 2024

⁹ Kıbrıs Postası, Hristodulidis Rum Yönetimi'nin silahlanma programının güçlenmeye devam edeceğini söyledi. https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n544862-hristodulidis-rum-yonetiminin-silahlanma-programinin-guclenmeye-devam-edecegini-soyledi Erişim Tarihi: 26 Ocak 2024

¹⁰ Haberkıbrıs, Güney Kıbrıs'ın "Barak MX" hava savunma sistemi aldığı ileri sürüldü

<https://haberkibris.com/guney-kibrisin-barak-mxhava-savunma-sistemi-aldigi-ileri-suruldu-1249-2024-12-06.html>, Erişim Tarihi 26 Ocak 2024

neticesinde Girit'e yerleştirilmişti. Söz konusu BARAX sistemleri Türkiye'nin Kıbrıs'a herhangi bir müdahalesinde akamete uğratılabilecek seviyede olmayabilir ama yine de buna daha yüksek perdeden cevap verilebilirdi. Hatta haberin ilk başta Demir Kubbe olarak çıkması ve buna tepki gösterilmemesi daha da ilginç durmaktadır. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım Türkiye'nin ABD ile başta Suriye olmak üzere diğer alandaki iş birliği ile bağlantılı olabilir.

Rum tarafının silahlanma ile paralel olarak en son icraatlarından birisi de NATO üyesi olmak istedikleri yönündeki açıklamalarıdır¹¹. Rum Cumhurbaşkanı'nın bu açıklamalarının uluslararası ilişkiler alanındaki ismi "kaldıraç" olarak nitelendirilebilir. Kaldıraç tabiri uluslararası ilişkilerde dış politikalarında tıkanıklık ve sıkışıklık yaşayan ülkelerin bu açmazdan çıkmak için hem iç hem de dış politik aktörlerin dikkatini çekmek, yeni politikalar üretebilmeye olanak sağlayan gelişmelerdir. NATO'daki karar süreçleri, Türkiye'nin NATO içerisinde konumu, beraber hareket ettiği ve iyi ilişkiler içerisinde bulunduğu ülkeler göz önünde bulundurulduğunda pek mümkün görünmemektedir. Ama Rum tarafı bu kaldıraç politikası ile üzerindeki iç ve dış politik baskıları azaltmak, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin etkisini azaltmak ve aslında sürekli gündeme getirdiği ve amaçladığı Kıbrıs'taki garantörlük konusunu sonlandırmayı amaçlamaktadır. Bu konu ile ilgili gelecek günlerde de çeşitli ve daha değişik değerlendirmeler yapılabilir. Ezcümle; böyle bir olasılık sadece Türkiye'nin inisiyatifi ile olabilir.

¹¹ AA, GKRY'nin NATO'ya alınma çabası bölge için ne anlama geliyor? <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gkrynin-nato-ya-alinma-cabasi-bolge-icin-ne-anlama-geliyor/3418795> Erişim Tarihi 26 Ocak 2024

LİBYA

Libya’da TDP 2024 yılında genel olarak durağan bir seyir izlemektedir. Ama bu olağanlık Türkiye için olumlu yöndedir. Burada en önemli konu 2022 yılında imzalanan ve Libya’nın deniz yetki alanlarında Türkiye’nin Libya ile petrol ve gaz çıkartmasına yetki veren anlaşmadır¹². Bu anlaşma Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti tarafından imzalanmasına rağmen Libya’nın iç hukukundan kaynaklanan bazı eksiklikleri nedeniyle etkili olarak uygulanamadığı anlaşılmaktadır. Önümüzdeki yıl bu anlaşmanın onaylanması ile birlikte Libya’da TDP ve ekonomik ilişkiler de önemli değişiklikler olabilir.

Libya yılında son günlerinde Suriye’de meydana gelen değişikliklerin politik olarak ön plana çıkardığı bir ülke durumuna gelmiştir. Bunlardan birincisi Rusya’nın Suriye Tartus limanında bulunan deniz üssünü Libya’ya taşıma konusu, ikincisi ise Suriye’de olduğu gibi Libya’da da Rusya ve desteklediği grubun etkisiz hale getirilerek Libya’da Rusya’nın etkisiz hale getirilmesidir. Ancak her iki konu ile ilgili olarak da şu ana kadar bir gelişme yaşanmamıştır.

¹² ACER Y., SETA Perspektif, 2022, <https://www.setav.org/assets/uploads/2022/10/P346.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

IRAK

Türkiye – Irak ilişkileri belki de yıllardan sonra ilk olarak terör ve güvenlik konularının dışında önemli bir ekonomik proje ile de anılmaya başlanmıştır; Kalkınma Yolu Projesi. Mevcut durumda Basra Körfezi’ni Avrupa’ya en kısa yoldan bağlayan proje Irak’ın FAV limanından başlayarak Ovaköy sınır kapısından Türkiye içerisine girecek bir demiryolu ve otoyolunu içeren bir projedir. Proje kurucuları şimdilik Türkiye-Irak-Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)’den oluşsa da ileride başka ülkelerin de katılabileceği bir “Barış Yolu”na da dönüşebilir. Projenin önemli özelliklerinden birisi de halen Irak ile ticaretin kilidi durumunda bulunan Habur sınır kapısını da bypass yapmasıdır. Böylelikle proje Türkiye için ekonomik değeri yanında terör ve güvenlik boyutları ile de önemlidir. Ovaköy’den sonra demir ve otoyolları Türkiye iç hatlarını kullanarak, Mersin, İskenderun ve Kapıkule’ye oradan da tüm dünya ve Avrupa’ya ulaşabilecektir. Geline aşamada Irak’ın FAV limanı %90 oranında bitirilmiş, demiryolu ve otoyolun inşaatları için güzergah, bu güzergahlardaki emniyet konuları ile ilgili konular görüşülmektedir. Projenin geleceği açısından yıl içerisinde ilk Birinci Bakanlar Konseyi toplantısının yapılması önemli bir gelişmedir¹³.

Şekil :1 Kalkınma Yolu Projesi Infografik¹⁴

¹³ AA, Kalkınma Yolu Projesi umut veriyor, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kalkinma-yolu-projesi-umut-veriyor/3317669> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

¹⁴AA, Iraklılar Türkiye'nin liderlik ettiği Kalkınma Yolu projesi'ni bekliyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iraklilar-turkiyenin-liderlik-ettiği-kalkinma-yolu-projesini-bekliyor/2992494> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

Irak'ta 2019 yılından beri yapılan Pençe serisi operasyonları daha sonra Pençe-Kilit adını alarak devam etmiştir. Kasım 2024'ün sonunda Milli Savunma Bakanı (MSB) Sn. Yaşar Güler tarafından "Kilidi Kapattık" diye bir açıklama yapılmıştır¹⁵. Bu açıklama sonucunda çoğu kimse acaba artık Irak'ta operasyonların sonuna mı gelindir? Şimdi ne olacak? Türünden sorular sormuştur. Aslında burada ima edilen konunun 2019'dan beri ZAP merkezli yapılan operasyonlar neticesinde birliklerin ZAP bölgesindeki kamplarda birleşmenin sağlandığı, bundan sonra bu bölge içerisinde kalan PKK unsurlarının hedef olarak seçildiğini, belki bu bölgenin temizlenmesine müteakip sıranın Kandil'e gelebileceği anlaşılabilir. Maalesef 2024 yılı içiğinde basına yansıdığı kadarıyla Irak hareket alanında verdiğimiz şehit sayısı 27'dir. Bu vesile ile hepsinin tekrar ruhlarının şad olmasını diliyorum.

Irak'ta 37 yıl aradan sonra, 20-21 Kasım 2024 tarihlerinde kapsamlı bir nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Bu sayım, uzun yıllardır ilk kez detaylı bir şekilde yapılmış olması nedeniyle büyük bir önem taşımaktadır. Irak'ta detaylı sonuçları kamuoyuna açıklanan son kapsamlı nüfus sayımı 1957 yılında gerçekleştirilmişti. Daha sonraki dönemlerde her 10 yılda bir nüfus sayımı yapılmış olsa da, bu sayımların sonuçları ya tam olarak açıklanmamış ya da siyasi ve teknik nedenlerle tartışmalı hale gelmiştir.

Örneğin, 1997 yılında Saddam Hüseyin döneminde yapılan nüfus sayımı, yalnızca Irak Kürdistan Bölgesi'nin dışında kalan bölgelerde gerçekleştirilmiş ve sonuçları kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Bu durum, Irak'ın nüfus verilerine dair güvenilirlik sorunlarına ve uzun süredir devam eden bir belirsizliğe yol açmıştır.

20-21 Kasım 2024 tarihlerinde yapılan nüfus sayımı, sadece Irak'ın güncel nüfus verilerini belirlemekle kalmamış, aynı zamanda ülkenin karmaşık etnik, dini ve mezhepsel yapısını yeniden değerlendirmek açısından kritik bir fırsat sunmuştur. Özellikle Araplar, Kürtler, Türkmenler, Ezidiler ve diğer etnik-dini grupların nüfus oranlarının tespit edilmesi, siyasi güç dengeleri, kaynak paylaşımı ve idari yapı açısından büyük bir öneme sahiptir. Irak Başbakanı Muhammed Şiya Sudani'nin açıkladığı ön verilere göre, ülkenin nüfusu 45 milyon 407 bin 895 kişi olarak tespit edilmiştir.

Ancak sayım, teknik zorluklar ve siyasi çekişmeler nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle Irak Kürdistan Bölgesi ve tartışmalı Kerkük bölgesinde verilerin eksik

15 AA, Bakan Güler: Kahraman Mehmetçiğin büyük özverisi ve gayretiyle Zap'ta da kilit kapatılmıştır. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakan-guler-kahraman-mehmetcigin-buyuk-ozverisi-ve-gayretiyle-zapta-da-kilit-kapatilmistir/3404469> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

toplandığına dair iddialar gündeme gelmiş, mezhepsel ve etnik dengelerin sonuçlara müdahale edilmesi riskine dikkat çekilmiştir.

Bu sayımın sonuçları, Irak'ın demografik yapısı, ekonomik planlamaları ve siyasi stratejileri açısından uzun süredir devam eden belirsizliklere ışık tutabilir. Ancak, geçmişteki deneyimler dikkate alındığında, sonuçların kamuoyuyla ne ölçüde ve nasıl paylaşılacağı ve bu verilerin ulusal uzlaşma ortamında nasıl kullanılacağı belirsizliğini korumaktadır. Nüfus sayımı, Irak'ın istikrarı ve geleceği açısından önemli bir dönüm noktası olma potansiyeli taşımaktadır.¹⁶

Irak'ta 20-21 Kasım 2024 tarihlerinde yapılan nüfus sayımı, sadece demografik verilerin güncellenmesi açısından değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik dinamikleri etkileyecek sonuçlar doğurması bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Sayım sonuçlarının, bölgede yaşayanların sağlık hizmetlerinden bütçe paylarına ve vilayet seçimlerine kadar pek çok konuda belirleyici olması beklenmektedir. Tartışmaların merkezinde ise, sahip olduğu zengin petrol rezervleri nedeniyle yalnızca Irak içindeki grupların değil, uluslararası aktörlerin de dikkatini çeken Kerkük yer almaktadır.

Irak Türkmen Cephesi (ITC), sayımdan önce Kerkük'ün demografik yapısına yönelik önemli endişelerini dile getirmiştir. ITC'ye göre, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) bölgesinden Kerkük'e insanların yerleştirilmesi, Türkmenler ve Araplar aleyhine olacak şekilde kentin demografik yapısını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu endişeler, Aralık 2023'te yapılan vilayet seçimlerinde Kürt bir adayın vali olarak seçilmesiyle daha da derinleşmiştir. Seçim sonuçlarına göre hiçbir topluluk ezici bir çoğunluk elde edememesine rağmen, Kürtlerin valilik makamını kazanması, ITC tarafından Kerkük'teki demografik değişim sürecinin bir sonucu olarak görülmüştür.

ITC'nin iddialarına göre, eğer Kerkük'te demografik yapı Kürtler lehine değişirse, Irak Anayasası'na göre yapılacak olası bir referandum, Türkmenler ve Türkiye'yi 2017'deki bağımsızlık ilanı girişimine benzer bir durumla karşı karşıya bırakabilir. Bu senaryo, Kerkük'ün statüsünü belirlemek açısından oldukça kritik bir gelişme olarak değerlendirilmekte ve Türkiye'nin bölgedeki hassasiyetlerini artırmaktadır.

¹⁶ AA, Irak'ta nüfus sayımı: Yeni bir kaos mu?, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/irak-ta-nufus-sayimi-yeni-bir-kaos-mu/3403491> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

Bu nedenle, nüfus sayımının ardından Kerkük özelinde yaşanacak tartışma ve çatışmaların devam etmesi öngörülmektedir. Bölgenin demografik dengeleri üzerinde oynanabilecek oyunlar, yalnızca Kerkük'ü değil, Irak'ın genel siyasi yapısını ve Türkiye dahil diğer bölgesel aktörleri de etkileme potansiyeline sahiptir. Sayım sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte Kerkük'ün statüsü hem Irak içi siyasi gerilimlerin hem de uluslararası dikkatlerin odağında kalmaya devam edecektir.

GÜNEY KAFKASYA

Azerbaycan ve Ermenistan arasında meydana gelen 2021 yılındaki 44 günlük savaş ve 2023 Eylül ayında Hankendi bölgesine yapılan operasyonlar neticesinde Karabağ özgürlüğüne kavuşmuş ve Azerbaycan topraklarına tam olarak katılmıştır. Bu tarihten itibaren iki ülke arasındaki normalleşme çabaları devam etmektedir. Bu çabalara Türkiye, AB, Rusya destek vermesine rağmen şu ana kadar somut bir ilerleme kaydedilmemiştir. Bu konudaki en önemli konulardan birisi Zengezur Koridoru'nun açılması konusudur. Koridor ile ilgili sayısal bilgiler aşağıda olduğu gibidir.

Şekil:2- Zengezur Koridoru Infografik¹⁷

Rusya yönetiminde açılacak koridorda Türkiye ve Azerbaycan tarafı sorumluluklarını yerine getirmiş, ancak İran ve Ermenistan tarafı henüz gerekli şartları sağlayamamıştır. Büyük ihtimal İran bölgede etkisinin azalacağını düşünerek ayak sürümektedir. Halbuki tam ters bu

¹⁷ AA, Zengezur Koridoru, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/25632>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

koridor İran'ın etkinliğini artıracak bir kaldıraç pozisyonundadır. Ermenistan ise iç politik nedenlerle geciktirmek istemektedir. Paşinyan tarafından "Barış Kavşağı" gibi karşı bir proje ortaya atılmış, bu projeye göre bölgede hem ilave yollar hem de Zengezur koridorunda yönetim ve işletim sorumluluğunun tek bir ülkeye (Rusya) verilmesi yerine her ülkenin kendi sınırlarında yönetim ve işletme sorumluluğu olmasını öne sürmektedir. Ama bu tür yaklaşımlar aslında projenin gecikmesini, hayata geçtikten sonra da etkili çalışmamasına sebep olabilecektir

Diğer yandan Türkiye Zengezur Koridoru ile bağlantılı olarak, Ermenistan'ın dış dünyaya açılımını sağlayan Alican sınır kapısını açmak için tüm hazırlıklarını tamamlamış, konuyu da taraflara belirtmiştir. Bu nedenle bu konu Ermenistan kamuoyunu ikileme düşüren bir konu olarak Zengezur Koridorunun açılması ile değerlendirilmektedir. Zengezur koridoru ABD'nin Çin'in bir kuşak bir yol projesinde kuzey koridora da (Ukrayna-Rusya savaşının sona ermesini müteakip) alternatif oluşturmaktadır¹⁸.

Ermenistan ve Azerbaycan arasında normalleşme çabaları devam ederken silahlanma gayretlerini de artırmaktadır. Bu çabalarda Fransa ve Hindistan ön plana çıkan ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Ermenistan, Rusya yapımı bir envantere sahip olmasına rağmen Rusya'nın Ukrayna'ya angaje olması, Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkileri nedeniyle Ermenistan'a silah sağlamadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Ermenistan seyir ve balistik füzeler, topçu sistemlerinde Hindistan ile taktik tekerlekli araç, tanksavar ve hava savunma sistemlerinde Fransa ile iş birliği yapmaktadır¹⁹. Ermenistan yine bu konu ile paralel olarak sınır hattında hafif ve topçu silahlar ile tacizlerini sürdürmeye devam etmektedir. Azerbaycan ise bu silahlanma çabalarına Pakistan ile yaklaşık 79 adet J-17C savaş uçağı anlaşması imzalayarak cevap vermiştir²⁰.

Azerbaycan, Türkiye ile "Tek Devlet, Tek Millet" parolası kapsamında ilişkilerine devam etmektedir. Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri TSK ile bir eş güdüm kapsamında ilişkilerine devam etmektedir. Özellikle iki ülke arasında 2022 yılında imzalanan Şuşa Beyannamesi

¹⁸ AKYAR M.S., Axar, Obrayenin Bakı səfərinin 3 sensasion hədəfi

<https://axar.az/news/gundem/874791.html> Erişim Tarihi 30 Ocak 2024

¹⁹ AKYAR M.S., Oxu.az., На что способна индийская артустановка ATAGS, которую хочет приобрести Армения? <https://oxu.az/ru/armiya/na-chto-sposobna-indijskaya-artustanovka-atags-kotoruyu-hochet-priobresti-armeniya>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024

²⁰ AKYAR M.S., Oxu.az., Azərbaycan "JF-17"lərlə güclənəcək, KAAN-la ən güclülər sırasına girəcək, <https://oxu.az/ordu/sadik-akyar-azerbaycan-jf-17-lerle-guclenecek-kaan-la-en-gucluler-sirasina-girecek> , Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024

kapmasında her alanda olduğu gibi savunma ve güvenlik alanında da tam bir iş birliği içerisinde olduğundan Ermenistan'ın silahlanma çabalarının beyhude olduğu konusudur.

Türkiye – Azerbaycan ilişkilerinin önündeki potansiyel engellerden biri, mezhepsel konuların ön plana çıkarılmasıdır. Özellikle, 44 günlük Karabağ Savaşı sırasında İsrail'in Azerbaycan'a sağladığı destek nedeniyle Azerbaycan – İsrail ilişkilerinin iyi bir seviyeye ulaşması, bazı çevreler tarafından iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemek için kullanılmaktadır. Azerbaycan, Gazze'de yaşanan olayları her platformda kınadığını ve tasvip etmediğini açıkça belirtmekteyken, bu durumun mezhepsel motifler eklenerek manipüle edilmeye çalışılması, iki ülkenin dostane ilişkileri açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Mezhepsel tartışmaların iki ülkenin güçlü stratejik ortaklıklarına zarar verme riski, ilişkilerin geleceği açısından oldukça tehlikelidir ve öngörülemeyen sorunlara yol açabilir. Türkiye ve Azerbaycan'ın "Tek Millet, İki Devlet" ilkesi doğrultusunda geliştirdiği ilişkiler, bölgesel ve küresel anlamda önemli bir örnek teşkil ederken, bu tür ayrıştırıcı söylemler, ortak çıkarların zarar görmesine neden olabilir.

Dolayısıyla, her iki ülkenin otoriteleri, bu tür konuları gündeme getiren çevrelere karşı gerekli önlemleri almalı ve bu tarz manipülasyonlara karşı kamuoyunu doğru bilgilendirmelidir. Türkiye ve Azerbaycan'ın tarihi, kültürel ve stratejik bağlarını koruyarak iş birliğini güçlendirmesi, yalnızca iki ülke için değil, bölgesel istikrar ve kalkınma için de büyük önem taşımaktadır.

Yılın son günlerinde, Bakü-Grozni seferini yapan Azerbaycan Hava Yolları'na (AZAL) ait bir yolcu uçağının Grozni yakınlarında, Rusya'ya ait olduğu değerlendirilen PANTSIR hava savunma sistemleri tarafından vurulması, büyük bir üzüntü ve endişe yaratmıştır. Olayın ardından Rus tarafı, Azerbaycanlı yetkililere resmi olarak özür dilemiş olsa da, bu talihsiz hadisenin 2025 yılında Azerbaycan-Rusya ilişkilerine gölge düşüreceği muhakkaktır.

Bu olay hem Azerbaycan hem de Rusya açısından hassas bir dönemde meydana gelmiştir ve iki ülke arasındaki güvenin yeniden tesis edilmesi için dikkatli bir diplomasi gerektirecektir. Özellikle Azerbaycan'ın güvenlik endişeleri ve bu tür olayların tekrarlanmasını önleme yönündeki talepleri, ilişkilerde belirleyici bir rol oynayacaktır.

Bu noktada, Türkiye'nin arabuluculuk yapma potansiyeli öne çıkabilir. Türkiye, hem Azerbaycan ile stratejik müttefiklik ilişkilerine sahip olması hem de Rusya ile çok yönlü bir diplomatik diyalog sürdürüyor olması nedeniyle, bu tür krizlerin çözümünde yapıcı bir rol

oynayabilir. Türkiye'nin devreye girerek iki taraf arasında iletişim kanallarını güçlendirmesi ve bu tür olayların tekrarlanmaması için ortak güvenlik protokollerinin geliştirilmesine katkıda bulunması hem bölgesel istikrar hem de Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin normalleşmesi açısından önem arz etmektedir.

Güney Kafkasya'da yılın son aylarında gösterilere sahne olan diğer bir ülke ise Gürcistan'dır. Göstericilerin Rusya karşıtı, AB taraftarlığı gösterileri meydanları doldurmuştur. Gürcistan Başbakanı İrakli Kobakhidze'nin, ülkesinin AB'ye katılım müzakerelerin başlatılması sürecinin 4 yıllığına askıya alması kararına karşı 28 Kasım'da başlatılan gösteriler devam etmektedir. AB, ABD, eski Gürcistan Cumhurbaşkanı Zurabişvili ve muhalefet, iktidardaki Gürcü Hayali Partisinin seçildiği parlamento seçimlerini kabul etmekte ve hükümetin AB'ye katılım müzakerelerinin başlamasını askıya almasına tepki göstermektedir²¹. Bunlara ilave olarak Gürcistan'da yeni bir seçim sistemine geçilmesiyle iktidardaki Gürcü Rüyası partisinin desteğini alarak Ekim 2024'de Cumhurbaşkanı seçilen eski Manchester City futbolcusu Mikheil Kavelashvili, yemin ederek göreve başladı. Yemin törenine, başkent Tiflis'teki büyük kalabalıklar tarafından protesto edildi. Ülkeyi anayasal bir krizin eşiğine getiren karar ise, görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Salome Zourabichvili'nin görevi bırakmayı reddetmesidir. Zourabichvili, başkanlık sarayını terk etse bile yeni göreve gelen Kavelashvili'nin "meşru olmadığını" ve Rus yanlısı olduğunu dile getirmektedir²².

Türkiye şu ana kadar olaylar ile ilgili net açıklama yapmamış daha çok izlemektedir. Gürcistan'daki bu olayların Ukrayna - Rusya savaşının devam veya bitme durumuna göre şekil alabileceği öngörülmektedir.

²¹ AA, Gürcistan'da AB yanlısı gösteriler, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gurcistandaki-ab-yanlisi-gosteriler-yilbasinda-da-surdu/3439302> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

²² Tr.euronews, Gürcistan'da cumhurbaşkanı seçimi krizi: Protestolar devam ediyor

<https://tr.euronews.com/my-europe/2024/12/14/gurcistanda-cumhurbaskani-secimi-krizi-protestolar-devam-ediyor>

AFRİKA

Türkiye'nin 1998 yılında başlattığı Afrika açılımı tüm hızıyla devam etmektedir. Özellikle 2016 yılında darbe girişimi sonrasında bu artışın daha da hızlandığı söylenebilir. Önceleri kültürel, eğitim ve insani yardım olarak gelişen bu ilişkiler son yıllarda savunma sanayi, güvenlik ve politik olarak da artmaya başlamıştır²³. Özellikle 2024 yılında bu üç konu ilişkilere damga vurmuştur. Savunma sanayi alanında; insanlı – insansız hava araçları, taktik tekerlekli kara araçları ve helikopter ihracı bu ilişkileri artırmıştır. Diğer dikkat çeken bir gelişme ise Fransa'nın eski sömürgeleri Burkina Faso, Nijer ve Mali'den adeta zorla çıkarılmasıdır. Fransa'nın bölgeden ayrılması, Rusya'nın Wagner grubuyla yaşadığı sorunlar nedeniyle söz konusu boşluğun Türkiye tarafından doldurulduğu söylenebilir. Bu üç ülke neredeyse her konuda Türkiye ile iş birliğine girmiştir. Fransa'nın bölgeden ayrılması: Fransa'yı önümüzdeki günlerde bu bölgede nükleer santralleri için sağladığı yakıt konusunda yeni arayışlara yöneltirken, Türkiye'nin 2025'te deneme üretiminin yapılacağı Akkuyu nükleer santrali için alternatifli bir duruma getirmiştir. Türkiye ve Fransa'nın bu bölgede yaşadığı çekişmenin; AB, Doğu Akdeniz, Suriye ve Orta Asya bölgelerindeki ilişkilerini etkileyecek konuların başında gelebilir.

Türkiye'nin Afrika ile ilgili diğer bir açılımı ise Somali ile Libya benzeri bir anlaşma yapmıştır. Somali'nin deniz yetki alanlarında doğalgaz ve petrolün çıkarılması ile ilgilidir. Türkiye bununla ilgili Oruç Reis araştırma gemisi ve refakat gemilerini (TCG Gediz, TCG Gökova ve TCG Ütğm. Arif Ekmekçi ve destek gemileri) tartışmalar altında Somali'ye göndermiştir²⁴. Tartışmaların altında konusu ise Doğu Akdeniz'de Gazze sorunu varken iki geminin niçin Somali'ye gönderildiği, sismik gemisinin ise niçin Doğu Akdeniz'de kullanılmadığı ile ilgilidir. Ancak söz konusu hamlenin hem dış politika hem de ekonomik olarak önemli olduğu öngörülmektedir. Doğu Akdeniz'deki daha pasif politikanın ise Türkiye'nin başta ABD ve AB ile ilgili mevcut durum ile ilgili olduğu değerlendirilmektedir (Bakınız; Kıbrıs ve Doğu Akdeniz bölümü).

²³ AKYAR, M.S., New Period In Turkey's Relationship With Sub Saharan Africa: Re-Loading, 2016,

International Journal of Afro-Eurasian Research (IJAR) / Volume: 4 Issue: 8 /June 2019 e-ISSN 2602-215X

²⁴ T.C. Enerji Bakanlığı, Türkiye Somali'de Petrol Ve Doğal Gaz Arayacak <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21332>, <https://csavunma.com/oruc-reis-somali-aciklarinda-petrol-ve-gaz-aramak-icin-yola-cikti/>.html

Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024

Somali ile geliştirilen diğer bir iş birliği konusu ise “Uydu Fırlatma Merkezi” inşa edilmesi ile ilgilidir²⁵. Söz konusu sistem Türkiye’nin geliştirdiği füze ve özellikle özel bir firma tarafından geliştirilen GPS sistemi ile ilgili olduğu öngörülmektedir. Akla niçin böyle stratejik bir tesis yurt dışında kurulmaktadır diye bir soru gelebilir. Dünyada uzaya füze ve buna bağlı uydu gönderimi yapan tesislerin yerleştiği coğrafi bölgede teknik olarak belirli bir yelpazede meskun mahal bulunmaması ve diğer teknik istekleri de karşılaması gerekmektedir. Büyük ihtimal Sinop’taki deneme alanı ve Türkiye’nin güneyinde bulunan bir bölgenin bu istekleri tam olarak karşılamaması nedeniyle böyle bir karar alınmış olabilir. Tabii burada önemli olan Somali’de meydana gelebilecek yönetim değişikliklerinde bu tesisin akıbeti ile ilgilidir. Çünkü önümüzde Sevakin Adası²⁶ örneği vardır. Burada da bir deniz üssü kurulma aşamalarına rağmen Sudan’daki yönetimin değişmesi ülkenin ikiye bölünmesi nedeniyle şimdilik akamete uğramıştır. Dolayısıyla burada da böyle bir olay muhtemel olabilir. Bu nedenle tesisin kurulumu ile ilgili sağlam tedbirler, tazminatlar, vb. tedbirlerin alınması uygun olabilir.

2024 yılının son günlerine kadar Türkiye, Afrika’da barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik çabalarını da sürdürmüştür. Özellikle Somali ve Etiyopya arasındaki ihtilafın çözülmesi için arabuluculuk rolü üstlenmiş ve Ankara’da gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda iki ülke arasında anlaşma sağlanmıştır.

²⁵ MAHMUD, E.B., Indyturk, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'na yaklaşımının stratejik boyutları, <https://www.indyturk.com/node/751170/d%25C3%25BCnyadan-sesler/t%25C3%25BCrkiyenin-afrika-boynuzuna-yakla%25C5%259F%25C4%25B1m%25C4%25B1n%25C4%25B1n-stratejik-boyutlar%25C4%25B1> Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024

²⁶ BBC, Mısır-Sudan gerginliğini Sevakin Adası'nın Türkiye'ye tahsisi mi tetikledi?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42578774> Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Dört yıl önce hazırlanan Almanak-2020’de Türk – ABD ilişkilerinin dibe vurduğunu, tüm olumsuzlukları gördüğü bu nedenle göreve gelecek olan Biden döneminde ilişkilerin belki biraz düzelebileceğini belirtmiştik. Gerçekten gelişmeler o yönde seyretti ve Türk-ABD ilişkileri geçen yıl bir nebze düzeldi. Türkiye’nin istediği F-16 Blok 70 uçakları, modernizasyon kitleri ve mühimmatlar ile ilgili gerekli onaylar çıktı, fakat bir türlü hayata geçemedi. Yine Türkiye geçen yıl içerisinde F-35 programına dönebilmesi için bazı olumlu (Burada F-35 ile ilgili tartışmalar varestede tutulmaktadır) açıklamalar yapılmasına rağmen, o da mümkün olmadı. İlave olarak ABD ile ilişkilerde 2012 yılından beri sürtüşme yaratan ABD’nin Suriye’de PKK terör örgütü uzantısı YPG/PYD’ye, ya da ABD’lerinin tabiriyle SDF (Suriye Demokratik Güçleri) desteği devam etti. Bu sürtüşmelere ABD’nin İsrail’e verdiği destek ile Kıbrıs’ta GKRY ile yapılan iş birlikleri de adeta tuzu biberi oldu.

Dolayısıyla şimdi dört yıl önce olduğu gibi ABD ile ilişkilerin olumlu olabileceği yönünde yine olumlu bir hava umulmaktadır. Doğal olarak bunun aksini iddia edenler de bulunmaktadır. Her ne kadar şu anda Trump’ın Suriye, Ukrayna-Rusya Savaşı ile ilgili açıklamaları Türkiye için olumlu gelişmeler olarak belirtilse de Trump’ın geçmiş dönemde İsrail’e katkıları (ABD Büyükelçiliği’nin Kudüs’e taşınması ve Golan Tepelerini İsrail toprağı olarak tanınması) Panama, Grönland²⁷ ve hatta Kanada ile ilgili açıklamaları kafalarda soru işaretleri yaratmıştır. Yine daha önceki dönemde Türkiye’nin F-35 programından çıkarılması, mektup olayı vb. gibi konular da bu soru işaretlerini daha da artırmaktadır. Bu nedenle Türk-ABD ilişkilerinin nasıl olacağı ile ilgili en büyük belirleyici Trump’ın öngörülemez kişiliği ile bağlantılı olduğu belirtilebilir. Yani Türkiye bu süreçte bir konu veya bölgede ABD ile işbirliği yapılırken başka bir tarafta ters düşülebilir. Buna hazırlıklı olunması gerektiği öngörülmektedir. Trump’ın Suriye’de yaşanan son gelişmeler ile ilgili yaptığı değerlendirmelerde “Türk ordusu güçlü, iyi eğitilmiş, donanımlı ve yıpranmamış bir ordu” yönünde açıklamaları olmuştur. Burada “yıpranmamış” tabiri önemlidir. Sanki Trump ve ekibinin arkasında TSK dolayısıyla Türkiye ile ayrı bir gizli ajandası olabileceği yönündedir. Trump’ın mevcut politikaları göz önüne

²⁷ Her ne kadar 20 Ocak’tan sonra ABD Başkanı olacak Trump’ın Grönland ile açıklamaları yeni bir konu olarak görülse de aslında başlangıcı Trump’ın daha önceki dönemine dayanmaktadır. AKYAR, M.S, SARHAN, N., How Recent Developments in Climate Change Could Result in Some Changes in International Relations?, 2021, International Journal of Afro-Eurasian research (ijar) E-ISSN 2602-215X VOLUME 6- ISSUE 11- January 2021

getirildiğinde muhtemel yeni çatışma bölgelerinde sanki Türkiye ile beraber hareket edecekmiş gibi anlamlar da çıkarılabilir.

Trump'ın Türkiye'yi ve hatta tüm dünyayı ilgilendiren uygulamalarından birisinin ABD'de bulunan illegal göçmenlere karşı uygulayacağı politikalar veya uygulamalardır. Bu uygulamaların uluslararası hukuk ile ilgili uygunluk durumuna bakılmaksızın rol model olabileceği öngörülmektedir. Bu uygulamaya özellikle İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerin hemen adapte olacağı söylenebilir. Türkiye'nin ise bu modele karşı nasıl bir tavır alacağı önemlidir. Çünkü bu konu Türkiye'nin iç politik dinamikleri bakımından da dikkat çekmektedir.

RUSYA VE UKRAYNA

Rusya ile ilişkiler oldukça iyi ve çok boyutlu ve bölgeseldir. Çok boyutlu olmasının en önemli nedeni ise Türkiye'nin hem batı ile hem de Rusya ile ilişkilerinin iyi bir seviyede olması gösterilebilir.

Rusya-Ukrayna savaşında bahar döneminde Ukrayna'nın batı ülkelerinden aldığı tank, top, mühimmat, füze ve F-16 uçak tedariki nedeniyle bir karşı taarruzu bekleniyordu. Ancak beklenen olmadı ve Rusya Dinyeper nehri ve doğusuna sıkışan cepheye az da olsa bir üstünlük kurdu. Ancak Ukrayna'nın beklenmedik bir şekilde Kursk hamlesi geldi. Fakat bu defa Rusya burada Ukrayna'ya gerekli cevabı tam olarak veremedi. Rusya burada özel kuvvet ağırlıklı olduğu iddia edilen 11.000 kişilik Kuzey Kore birliğini kullanınca, topal ördek pozisyonunda bulunan Biden yönetimi bu gelişmeyi öne sürerek uzun menzilli ATACMS füzelerini Ukrayna'ya göndereceğini belirtti. Daha sonra aynı şekilde İngiltere ve Fransa Storm Shadow füzelerini göndereceğini açıkladı. Bunun akabinde Ukrayna'nın kısa menzilli ATACMS ve füzeleri Rusya içerisinde bulunan askeri hedefleri vurmasından sonra, Rusya misilleme olarak hipersonik Khinzal füzeleri ile Ukrayna'nın içlerini vurdu²⁸. Daha sonra bizzat Putin tarafından batı ülkeleri ve başkentleri hedef gösterilerek gerektiğinde hipersonik füzeler ile vurulabileceği belirtildi. Aslında buraya kadar belki nükleer başlık kullanılmadığı ve kullanılmayacağı için bir rahatlama olarak algılanabilir. Ancak burada gözden kaçan bir husus var ki, bu konu tekrar gündeme gelebilir. Eğer füzeler üzerinden yapılan bu tırmanma devam ettirilirse, buna mukabil karşı taraftan herhangi birisi bu füzelerden birini nükleer başlıklı olarak değerlendirirse ve o şekilde karşılık verse dünya nükleer bir felakete girmiş olabilirdi. Tabi böyle bir restleşme, hatta taktik nükleer silah kullanımında dahi en fazla etkilenen ülkelerden birisinin Türkiye olacağı muhakkaktır. Bu gerginleşme özellikle Trump'ın Ukrayna-Rusya savaşını bitirmesine yönelik açıklamaları nedeniyle yatışma evresine girmiştir. Tüm dünya bu konuyla ilgili olarak da 20 Ocak'ı, yani Trump'ın başkanlığını beklemektedir.

Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri sadece Ukrayna'da değil, Suriye, Kafkaslar, Orta Asya ve hatta Afrika'da dahi bulunmaktadır. Bu ilişkilerde güvenlik, ekonomik ilişkiler, gaz tedariki ve savaş nedeniyle Türkiye'ye yerleşen Rus vatandaşları da önemli bir yer tutmaktadır. Rusya 2023 yılı içerisinde Türkiye'nin doğal gaz borcunu ertelemiştir. Bu ekonomik sorunlarla uğraşan Türkiye için iyi bir rahatlatma yaratmıştı. Avrupa'ya Rus gazının tedariki ile ilgili

²⁸ ASTIER H., BBC, Rusya, Ukrayna'yı hipersonik füzelerle vurdu

<https://www.bbc.com/turkce/articles/cn4744eml81o>, Erişim Tarihi: 01 Ocak 2025

olarak da iyi bir iş birliği mevcuttur. Mersin Akkuyu’da bulunan nükleer santralde de bu yıl denemelerin yapılacağı açıklanmıştır²⁹. Şu anda Rusya ile iki konuda problem yaşandığı ve yaşanabileceği öngörülmektedir. Bu konu hem Türk-Rus ilişkileri hem de Türkiye’nin ABD ile ilişkilerini etkileyebilecek bir işlem maddesi olarak durmaktadır. Bunlardan birisi Türkiye’nin Ukrayna ile ilişkileri Rusya’nın arzu ettiği boyutun üzerindedir. Diğeri ise Esad’ın devrilmesi sonucu Suriye’de Rus menfaatlerinin korunması konusunda Türkiye’nin tavrıdır.

Bu iki konu gelecek yıl Türk-Rus ilişkilerinde birer problem sahası olarak görülebilir. Putin’in her yıl şubat ayında yaptığı “Ulusa Sesleniş” benzeri yıllık konuşmasında Türkiye ile ilişkilerin nasıl olabileceği bize ipuçları verebilecektir. Fakat gelinen aşamada ilişkilerin griftliği göz önüne alındığında, bir türlü devam edeceği anlaşılabilir. Ancak burada en önemli yaklaşımın Rusya’nın NATO üyesi ve batı kampında olan bir ülke ile ilişkilerini devam ettirmek istemesi önemli bir faktördür.

²⁹ T.C. İletişim Başkanlığı, Türkiye’deki Akkuyu Nükleer Santrali’nin ilk reaktörü 2025’te devreye girecek https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiyedeki-akkuyu-nukleer-santralinin-ilk-reaktoru-2025te-devreye-girecek Erişim Tarihi: 01 Ocak 2025

NATO

Türkiye-NATO ile ilişkilerinde durağan bir yıl geçirdiği belirtilebilir. NATO ile 2023 yılında Finlandiya ve müteakiben İsveç'in üyeliğinin onaylanmasıyla 2024'te önemli bir değişiklik olmadığı gözlemlenmiştir. GKRY'nin NATO üyesi olma hevesi ile ilgili değerlendirmeler Kıbrıs bölümünde yapılmıştır. Haziran 2024'de doğal olarak tüm üyelerin desteğiyle Hollanda Başbakanı Mark Rutte yeni NATO Genel Sekreteri olmuştur 2014 yılından beri bu görevi yürüten Stoltenberg ise görevden ayrılmıştır³⁰.

NATO'ya üye ülkeler Ukrayna savaşına müstakil olarak destek verseler de Türkiye ve Macaristan gibi ülkelerin karşı duruşları belki de dünyayı geniş cepheli bir savaştan alıkoymuştur. Önümüzdeki yıl NATO-Türkiye ilişkileri dahil NATO'nun geleceği Trump'ın izleyeceği politikalar ilişkili olduğu öngörülmektedir.

³⁰ T.C. DİB, Yeni NATO Genel sekreteri, https://www.mfa.gov.tr/no_-119_-yeni-nato-genel-sekreteri-hk.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCm%20M%C3%BCttefiklerin%20muvafakat%C4%B1yla%20yeni%20NATO,Mark%20Rutte'yi%20tebrik%20ediyoruz. Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024

AVRUPA BİRLİĞİ

Aralık 2024'te yayınlanan Avrupa Birliği (AB)-Türkiye dönem raporu³¹, iki taraf arasındaki ilişkilerin mevcut durumunu ve geleceğe yönelik olası senaryoları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Rapor, AB-Türkiye ilişkilerinde dönem dönem yaşanan iniş çıkışlara rağmen, özellikle son dönemde Yunanistan-Türkiye ilişkilerinin olumlu seyretmesinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Bu olumlu seyrin, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izinsiz sondaj faaliyetlerinde bulunmaması ve Yunan adaları üzerinde uçuş gerçekleştirmemesine" bağlanması dikkat çekicidir.

Rapor, Türkiye'nin bu yaklaşımlarını olumlu bir gelişme olarak değerlendirirken, AB'nin Kıbrıs konusundaki tutumuna da yer vermektedir. AB, Kıbrıs meselesinde bir çözüme ulaşılması gerektiğini savunmakta, ancak bu çözümde kendisinin daha etkin bir rol oynaması gerektiği görüşünü ifade etmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'nin göçmen krizi çerçevesinde geri kabul anlaşması kapsamında sağladığı desteği de olumlu bir adım olarak not etmektedir.

Ancak raporun, diğer alanlarda Türkiye'ye yönelik eleştirileri de bulunmaktadır. Özellikle insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve Kıbrıs'ta iki devletli çözüm önerisine ilişkin tutumlar eleştiri konusu olmuştur. AB, Türkiye'nin bu konularda uluslararası normlarla daha uyumlu bir çizgide hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, AB-Türkiye ilişkilerinin temelinde hâlâ yapısal sorunlar bulunduğu ve bu sorunların çözümü için karşılıklı adımların atılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikaların ve Yunanistan'la geliştirdiği diplomatik ilişkilerin bu raporda olumlu bir şekilde vurgulanması, iki tarafın karşılıklı çıkarlar doğrultusunda iş birliği geliştirme potansiyeline işaret etmektedir. Ancak, diğer eleştirilerin çözümü için kapsamlı ve yapıcı bir diyalog mekanizmasının devreye sokulması gerektiği açıktır.

AB ile ilgili en önemli konunun Avrupa Parlamentosu (AP) ve AB ülkelerinde yapılan seçimler neticesinde aşırı sağ partilerin yükselişi dikkat çekmiştir. Haziran 2024'teki Avrupa Parlamentosu seçimleri sonrasında, Belçika'daki aşırı sağ Vlaams Belang (VB) ve Hollanda'nın İslam karşıtı Özgürlük Partisi'nin (PVV) katılımıyla 'Avrupa'nın Vatanseverleri' ittifakı, AP'de bir siyasi grup kurmak için gereken en az yedi ülke şartını yerine getirmiş oldu. Belçika'da VB, Hollanda'da ise Geert Wilders liderliğindeki PVV, Macaristan Başbakanı Viktor Orbán'ın

³¹ T.C. AB Başkanlığı, AB Genişlemesi 2024 bildirim, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2024_trkiye_report_tr.pdf Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024

öncülük ettiği AB karşıtı bu ittifakta bir araya geldi. VB lideri Tom Van Grieken, X platformundaki paylaşımında Orban'ın Avrupa Parlamentosu'nda oluşturmak istediği 'Avrupa'nın Vatanseverleri' ittifakına katıldıklarını duyurdu. Van Grieken, "Avrupa için daha az AB ve daha az göç zamanı geldi," ifadesini kullanarak göç ve sığınmacı karşıtı politikalarının süreceğini belirtmiştir.

Son AP seçimlerinde aşırı sağın güç kazanmasının ardından bu ittifaklar da şekillenmeye başladı. 30 Haziran'da Avusturya'nın başkenti Viyana'da bir araya gelen aşırı sağcı ve AB karşıtı partilerden Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), Macaristan'ın Fidesz partisi ve Çekya'dan Gayrimemnun Vatandaşlar Hareketi (ANO) bir ittifak kurduklarını duyurdu. Aşırı sağ İspanyol Vox ve Portekizli Chega partileri de bu ittifaka katılmıştır.

Bu gelişmelerin ardından, AP'de mevcut olan aşırı sağcı 'Kimlik ve Demokrasi' (ID) grubunun yanı sıra, Fransız Marine Le Pen'in başkanlığını yürüttüğü Ulusal Birlik (RN), şu anda herhangi bir siyasi gruba mensup olmayan Almanya İçin Alternatif (AfD) ve İtalya Başbakanı Giorgia Meloni'nin yönettiği Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler (ECR) üyesi İtalyan Lega partilerinin de ittifaka katılabilecek potansiyel adaylar olduğu düşünülmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nda yeni kurulan AB karşıtı grup da bu durumu doğrulamaktadır. Bu grup, Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye olan ve AB üyesi Macaristan ile Avrupa aşırı sağının iki önemli partisi olan Vlaams Belang ve Hollandalı Özgürlük Partisi (PVV) gibi diğer aşırı sağ partilerin birleşmesiyle oluşmuştur. İlk bakışta, özellikle Macaristan'ın bu aşırı sağcı gruplarla aynı çatı altında bulunması tezat gibi görünse de, Avrupa'da artan yasa dışı sığınmacıların ana nedenlerinden birinin Avrupa Birliği politikalarına bağlanması nedeniyle bu gruplar, yasa dışı sığınmacıları ülkeleri için bir tehdit olarak algılayarak şimdilik birlikte hareket etmektedirler. Bu algılama önümüzdeki yıllarda aynı artış eğiliminde olduğu takdirde AB de bu durumdan zarar görebilir. Çünkü bu partiler şu anda Avrupa'nın yasadışı sığınmacılar ile karşı karşıya kalmasını AB'nin göç ve yasadışı göçü destekleyen politikalarına bağlamaktadır³².

³² KARAKOÇ DORA Z., YALIN M, Avrupa'da yükselen sağ popülizmin politik ekonomisi, AKYAR M.S., ARIDEMİR, Belçikada'da aşırı sağın yükselişi (Kitap Bölümü), s:297-320, 2024, Gazi Kitapevi, Ankara

YUNANİSTAN

Yunanistan ile de 2024 yılında ilişkiler daha yatay seviyede geçmiştir. Burada özellikle Türkiye ve Yunanistan ile yumuşama açıklamaları yapılacağı, buna bağlı olarak da görüşmelere başlanacağını bildirilmesinin etkisi bulunmaktadır. Ayrıca AB bölümünde bahsedilen AB raporunda da belirtildiği gibi Türkiye ve Yunanistan arasında bazı taahhütlerin verildiği de anlaşılmaktadır. Ege'de Yunan iç politikasına yönelik silahtan arındırılması gereken fakat silahlandırılmış adalarda Yunan Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'nın açıklamaları yer alarak iç politikaya yönelik açıklamalar yapılmıştır. Yunanistan ile ilgili iki önemli olay kamuoyunu oldukça meşgul etmiştir. Birincisi Lozan Anlaşmasına göre Fatih Kaymakamlığı'na bağlı dini bir kurum olan Fener Rum Patriği'nin uluslararası arenada kendisini Ekümenik olarak tanıtmaları ve uluslararası toplantılara da bu şekilde katılmasıdır. Haziran 2024'te İsviçre'de yapılan bir toplantıda kendisinin Ekümenik sıfatı ile yer alması, aynı toplantıda DİB'nin da bulunması geniş tartışma ve tepkilere neden olmuştur³³

Diğer ilişkilerde gerginlik yaratan bir konu ise Yunan Sahil Güvenlik Komutanlığı'na ait birer sahil güvenlik botunun aynı tarihlerde Bodrum ve Datça'da Türk sahiline kadar gelerek sığınmacıları kovalaması ve hatta bir seferinde sığınmacılara ait bir botu karaya çıkararak götürmeleri oldukça yankı yaratmıştır³⁴.

³³ T.C. DİB, SC-12, 19 Haziran 2024, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Öncü Keçeli'nin Ukrayna Barış Zirvesi'yle İlgili Bazı Haberler Hakkındaki Soruya Cevabı, https://www.mfa.gov.tr/sc_-12_-disisleri-bakanligi-sozcusu-oncu-keceli-nin-ukrayna-baris-zirvesi-yle-ilgili-bazi-haberler-hakkindaki-bir-soruya-cevabi.tr.mfa Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

³⁴ Indyturk, Yunan botu Datça kıyısına gelerek Türkiye karasularını ihlal etti...

<https://www.indyturk.com/node/745676/haber/yunan-botu-dat%C3%A7a-kıyısına-gelerek-t%C3%BCrkiye-karasular%C4%B1n%C4%B1-ihlal-etti%E2%80%A6-bottan-inen> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

İRAN

Türkiye-İran ilişkileri bu sene daha çok Suriye ve ekonomik anlamda özellikle Zengezur koridorunun açılması ekseninde gelişmiştir. Suriye ile ilgili olan konu 2017 yılından beri yönetilen Astana süreci ile ilgiliydi. Bu sürecin en son toplantısı yine Suriye ile ilgili 6-7 Aralık 2024'te Doha'da yapıldı. Ancak bu toplantıda ne yazık ki bu sürecin de iflas ettiği de belgelenerek İran Suriye üzerindeki nüfuzunu büyük oranda kaybederek Suriye'den çekildi.

2024 yılı, İran iç politikasında keskin değişimlerin yaşandığı bir yıl olarak tarihe geçmiştir. İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, halen bir kaza mı yoksa bir suikast mı olduğu tartışılan bir helikopter kazasında hayatını kaybetmiştir³⁵. Bu olay, İran siyasetinde büyük bir şok etkisi yaratmış ve ülkenin siyasi geleceği üzerinde önemli bir belirsizlik doğurmuştur.

Reisi'nin yerine, Azerbaycan Türkü kökenli olduğu bilinen ve bu kimliğini açıkça dile getirmekten çekinmeyen Mesut Pezeşkiyan, İran'ın yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Pezeşkiyan'ın seçilmesi, İran iç politikasında yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmekte ve reform hareketlerine yönelik umutları artırmıştır. Özellikle kadın hakları konusunda olumlu bir tavır sergileyeceğine dair beklentiler bulunmaktadır.

Yeni Cumhurbaşkanının, ülkedeki reform taleplerine nasıl yanıt vereceği ve bu çerçevede kadın hakları, ifade özgürlüğü ve sosyal reformlar gibi konularda ne tür adımlar atacağı büyük bir merakla beklenmektedir. İran'da özellikle Mahsa Amini olayının ardından yükselen toplumsal hareketlilik, reform taleplerini daha da artırmış ve bu talepler, Pezeşkiyan'ın görev süresinde önemli bir sınav olmuştur.

Mesut Pezeşkiyan'ın reform yanlısı söylemleri ve kökeni, İran'ın etnik ve mezhepsel çeşitliliği açısından dikkat çeken bir gelişme olarak görülmektedir. Ancak bu durum, muhafazakâr çevrelerde rahatsızlık yaratma potansiyeline de sahiptir. İran iç politikasındaki bu değişimin, sadece ülke içinde değil, aynı zamanda bölge politikalarında da etkili olması beklenmektedir. Özellikle Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler, Pezeşkiyan'ın kökeni ve reformist duruşu bağlamında yeni bir döneme girebilir.

35 UYGUR H., AA analiz, 3 SORUDA - İran Cumhurbaşkanı Reisi'nin helikopter kazası ve yankıları,

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-iran-cumhurbaskani-reisinin-helikopter-kazasi-ve-yankilari/3224563>

Erişim Tarihi 02 Ocak 2025

İran, 2024 yılı içerisinde İsrail ile ilişkilerinde ciddi bir gerilim yaşamış ve bu durum doğrudan askeri çatışmaya dönüşmüştür. İsrail'in önce Şam'daki Büyükelçiliği'ne, ardından İran'ın stratejik noktalarına gerçekleştirdiği hava ve füze saldırılarına karşılık olarak İran, İsrail'e büyük çaplı bir saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıda, İran tarafından yaklaşık 180'in üzerinde füze, drone ve kamikaze insansız hava aracı kullanılmıştır.

İran'ın bu saldırısı, İsrail topraklarında büyük bir kayba yol açmamış olsa da, F-35'lerin konuşlandığı Nevatim Hava Üssü'ne zarar verdiğine dair doğrulanmamış raporlar gündeme gelmiştir. İsrail, saldırıların ardından, sivil can kayıpları veya ciddi altyapı hasarlarının olmadığını açıklamış, ancak bu olay İsrail'in savunma sistemlerinin etkinliğini bir kez daha test etmiştir.

Bu saldırı, İran'ın askeri kapasitesini ve İsrail topraklarına yönelik etkili bir karşılık verebilme yeteneğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Özellikle İran'ın uzun menzilli füze ve insansız hava aracı programlarının geldiği noktayı vurgulayan bu olay, bölgedeki askeri dengelerin ve caydırıcılık politikalarının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Saldırı sonrası, bölgede gerilimin tırmanması beklenirken, uluslararası toplum taraflara itidal çağrısında bulunmuştur. İran'ın İsrail'i kendi topraklarında vurma kapasitesini göstermesi, hem bölgesel hem de küresel güvenlik açısından yeni bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir. Bu gelişme, gelecekteki İran-İsrail ilişkilerinin ve bölgesel istikrarın şekillenmesinde önemli bir dönüm noktası olabilir.

2024 yılında İran'da meydana gelen bir diğer önemli olay, HAMAS lideri İsmail Haniye'nin Tahran'da kaldığı konutta İsrail tarafından düzenlenen bir operasyonla öldürülmesiydi. Bu olay, hem İran'ın İsrail ile ilişkilerinde yeni bir gerilim kaynağı olmuş hem de HAMAS'ın bölgedeki konumunu ve mücadelesini etkileyen önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

İsrail'in bu operasyonu, İran sınırları içerisinde gerçekleştirilmesi nedeniyle Tahran yönetimi tarafından egemenlik ihlali olarak değerlendirilmiş ve uluslararası arenada da geniş yankı uyandırmıştır. Olay, HAMAS'ın lider kadrosunu hedef alan İsrail'in stratejik hamlelerinden biri olarak görülmektedir. İran, bu saldırıya sert tepki göstermiş ve İsrail'e yönelik misilleme yapma kararlılığını dile getirmiştir.

Bu suikast, İran'ın HAMAS'a verdiği destek ve İsrail'e karşı bölgesel ittifakların daha da netleşmesi bağlamında önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Aynı

zamanda, İsrail'in istihbarat ve askeri operasyon kapasitelerini bir kez daha gözler önüne sermesi bakımından dikkat çekici bir olaydır. Bu gelişme, bölgedeki çatışma dinamiklerini daha da karmaşık hale getirmiştir ve hem İran hem de HAMAS için stratejik sonuçlar doğurması muhtemeldir³⁶.

36 BBC, Hamas, lideri İsmail Haniye'nin İsrail'in Tahran'da düzenlediği saldırıda öldüğünü açıkladı <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gyg0kl47o> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

İSRAİL

2024 yılı, Türkiye-İsrail ilişkilerinde tarihin en gergin ve sorunlu dönemlerinden biri olarak yerini almıştır. 2023 yılında normalleşme sürecine giren ilişkiler, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları ve bu saldırıların uluslararası kamuoyunda "soykırım" olarak nitelendirilmesiyle hızla kötüleşmiştir.

Türkiye'nin Tepkileri ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Süreci

Şubat ayında, Güney Afrika'nın İsrail'i Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) dava etmesiyle Türkiye de benzer bir adım atarak kendi hazırladığı dosyayı UCM'ye sunmuş ve davaya müdahil olmuştur³⁷.

UCM, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'yu suçlu bulmuş ve tutuklanması gerektiğini belirtmiştir. Avrupa'da bazı ülkeler bu kararı uygulayacaklarını ifade etmiş olsalar da, şu ana kadar somut bir gelişme yaşanmamıştır.

İsrail'in Bölgedeki Saldırıları

Gazze ve Şam Büyükelçiliği: İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının ardından İran'ın Şam'daki büyükelçiliğini vurması ve Hizbullah üyelerine yönelik hibrit bir siber saldırı düzenlemesi, bölgedeki gerilimi daha da artırmıştır. Bu saldırılar, çağrı cihazlarını patlatarak ölümlere ve yaralanmalara neden olmuştur.

HAMAS ve Hasan Nasrallah: İsrail, İran'da HAMAS lideri İsmail Haniye'yi ve Lübnan'da Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ı öldürmüştür³⁸. Bu olaylar, İsrail'in saldırgan stratejilerini gözler önüne sermiş ve bölgesel tansiyonu yükseltmiştir.

Lübnan: İsrail, Lübnan'a yönelik geniş çaplı saldırılar düzenlemiş ve bu saldırılar sonucunda 2.000'den fazla sivilin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. İsrail'in kara harekâtı planları ise Hizbullah'ın sınırdaki direnişi nedeniyle şimdilik ertelenmiştir.

37 AA, 5 soruda Türkiye'nin UAD'deki İsrail'e karşı soykırım davasına müdahillik başvurusu. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/5-soruda-turkiyenin-uaddeki-israile-karsi-soykirim-davasina-mudahillik-basvurusu/3296167> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

38 Euronews, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah nasıl öldürüldü? <https://tr.euronews.com/2024/09/30/hizbullah-lideri-hasan-nasrallah-nasil-olduruldu> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

Golan Tepeleri: Suriye'deki gelişmelere paralel olarak İsrail, Suriye ve Ürdün'ün su havzası olan Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir. Bu gelişme, bölgedeki su kaynakları üzerinde yeni bir gerilim yaratmıştır.

Türkiye-İsrail İlişkilerinin Dinamikleri

Türkiye'nin dış politikası açısından İsrail, her zaman önemli bir dinamik olmuştur. Özellikle Türkiye-İsrail ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde, bundan en fazla yararlanan tarafın Filistin olduğu görülmüştür. Ancak 2024 yılında yaşanan olaylar, iki ülke ilişkilerinde ciddi bir kırılma yaratmıştır. Türkiye, Filistin davasına verdiği desteği artırmış ve İsrail'in saldırılarını uluslararası platformlarda kınayarak diplomatik baskı kurmaya çalışmıştır.

Bu gelişmeler, Türkiye-İsrail ilişkilerinin geleceğinde belirsizlikler yaratırken, bölgedeki dengelerin yeniden şekillenmesinde de önemli bir rol oynayacaktır. İsrail'in saldırgan tutumu ve Türkiye'nin buna karşı tepkileri, 2025 yılında da iki ülke arasındaki gerginliğin devam edebileceğini göstermektedir. Fakat bir türklü İsrail ile üçüncü ülkeler, istihbarat servisleri vasıtası ile de olsa ilişkiler geliştirilmeye çalışılmalıdır.

MISIR

Türkiye, 2011 yılında Arap Baharı sırasında Mısır'da gerçekleşen siyasi değişimler ve Muhammed Mursi'nin yerine Abdülfettah el-Sisi'nin bir darbe ile Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturması nedeniyle Mısır ile ilişkilerini askıya almıştı. Ancak 2024 yılı, Türkiye ile Mısır arasında uzun süredir beklenen normalleşme adımlarının atıldığı bir yıl olmuştur. Bu kapsamda, Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi, Eylül 2024'te Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüştür. Ardından, Cumhurbaşkanı Erdoğan, Aralık 2024'te Kahire'de düzenlenen D-8 zirvesinde Sisi ile yeniden bir araya gelmiştir.

Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerde normalleşme sürecine girmesi, uluslararası ve bölgesel dinamiklerin değişmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Türkiye'nin, özellikle Doğu Akdeniz'de yaşadığı zorluklar ve Mısır ile uzun süredir kopuk olan ilişkilerin bölgedeki çıkarlarına zarar verdiğinin fark edilmesi, bu süreci hızlandıran unsurlardan biri olmuştur. Örneğin, Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerinin kesintiye uğraması, 2020 yılında Mısır ve Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları anlaşmasının imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını doğrudan etkilemiş ve bölgesel yalnızlık yaşamasına neden olmuştur.

Türkiye'nin geçmişte Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, İsrail ve Suriye gibi ülkelerle yaşadığı sorunların bir sonucu olarak, ekonomik, diplomatik ve stratejik kayıplar yaşandığı açıktır. Ancak 2024 yılı itibarıyla, Türkiye'nin dış politikasında daha pragmatik bir yaklaşımı benimseyerek bölgesel iş birliğini öncelmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu yeni yaklaşım, Türkiye'nin bölgedeki pozisyonunu güçlendirme ve ekonomik fırsatları değerlendirme potansiyelini artırmaktadır.

Mısır ile normalleşme sürecinin ardından, Türkiye'nin bölgedeki diğer ülkelerle benzer bir anlayış geliştirmesi beklenmektedir. Özellikle Suriye ile de benzer bir süreç yaşanması, Türkiye'nin bölgesel istikrar ve iş birliği hedefleri açısından kritik öneme sahiptir. Bu tür adımlar, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası platformlardaki konumunu güçlendirmesine katkıda bulunacaktır.

ARAP ÜLKELERİ

Türkiye Arap ülkeleriyle hemen tümüyle iyi ilişkiler içinde olduğu bir yıl geçirmiştir. Özellikle sene başında Maliye Bakanı Mehmet Şimşek tarafından ekonomi politikalarına destek için Arap ülkeleri hemen hemen her fırsatta ziyaret edilmiştir.

İlişkilerde öne çıkan ülke pandemi esnasında gelişen ilişkilerin etkisiyle Katar olmuştur. Katar ile ilişkilerin Kalkınma Yolu ve Katar gazının Suriye üzerinden Türkiye ve Avrupa'ya ulaştırılmasıyla ilgili olarak da önümüzdeki yıllarda daha da artacağı anlaşılmaktadır.

Suudi Arabistan'da Prens Muhammed Bin Salman'ın ülkede uyguladığı reform hareketleri ve kadın hakları konusundaki gelişmeler dikkat çekicidir. Yine Kızıldeniz kıyısında geleceğin şehri olarak lanse edilen "Neom"da da çalışma ve gelişmeler önemlidir³⁹.

Arap ülkeleri, Arap Ligi'nin 1973'te Arap-İsrail savaşında aldıkları petrol üretimini kısma kararından sonra Gazze'de yaşananlar için hiçbir girişimde bulunmamaları dikkat çekicidir.

³⁹ BBC, Neom Şehri... <https://www.bbc.com/turkce/articles/cd18lqjr8rjo>, Erişim tarihi: 02 Ocak 2025

ÇİN HALK CUMHURİYETİ

2024 yılında Türkiye-Çin ilişkileri, ağırlıklı olarak ekonomik perspektifte devam etmiş ve karşılıklı ticaret ile yatırım odaklı iş birliği sürdürülmüştür. Yılın son aylarında, Çin'in iki büyük elektrikli otomotiv markasının Manisa ve Samsun'da fabrika açacağı haberi Türkiye'de dikkat çekmiş ve ekonomik ilişkilerde yeni bir dönemin işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu yatırımlar, Türkiye'nin otomotiv sektöründeki kapasitesini artırma ve yeşil enerjiye geçiş hedeflerine katkıda bulunma potansiyeli taşımaktadır.

Çin'in 2024 Yılı Politikaları

2024 yılında Çin, uluslararası politikada dikkat çeken birkaç önemli gelişme ve tutum sergilemiştir:

Rusya'ya Destek: Çin, Rusya'ya yönelik desteğini sürdürmüş ve Batı'nın yaptırımlarına rağmen Moskova ile ekonomik ve siyasi iş birliğini derinleştirmiştir. Bu, Çin'in geleneksel "çok kutuplu dünya düzeni" yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Filistin-İsrail Meselesinde Rol: Çin, Filistinli grupları bir araya getirme çabaları ve İsrail'e karşı daha net bir duruş sergileyerek, Orta Doğu'da etkin bir diplomatik oyuncu olma niyetini göstermiştir. Bu girişimler, Çin'in küresel sorunlarda daha fazla rol üstlenme isteğinin bir parçası olarak görülmektedir.

Tayvan ve ABD İlişkileri: Tayvan meselesi, 2024 yılında da Çin'in kırmızı çizgilerinden biri olmaya devam etmiş ve bu konuda ABD ile yaşanan gerilimler daha da artmıştır. ABD'de Trump yönetiminin iş başına gelmesiyle bu gerilimlerin 2025'te güç mücadelesine dönüşeceği öngörülmektedir.

Eko-Diplomasi: Çin, ekonomik odaklı dış politikasına ("Eko-diplomasi") devam etmiş ve küresel rekabette "tavuk-yumurta güç mücadelesi" olarak adlandırılan çekişmelere girmeden ekonomik büyümeyi önceliklendirmiştir. Bu strateji, Çin'in hem kendi ekonomik çıkarlarını korumasını hem de uluslararası ilişkilerde esnek bir yaklaşım sergilemesini sağlamaktadır.

Türkiye'nin BRICS Üyeliği ve Hindistan'ın Engeli

Çin'in kurucu üyeleri arasında yer aldığı BRICS'e Türkiye'nin tam üyelik başvurusu, Hindistan'ın itirazı nedeniyle kabul edilmemiştir. BRICS'in işleyiş formatı gereği, tam üyelik için tüm üye ülkelerin oybirliği gereklidir ve Hindistan'ın karşıt tutumu, diğer ülkelerin bu

sürece müdahale edebilmesini engellemiştir. Ancak ABD’de Trump yönetiminin yeniden iş başına gelmesiyle, Türkiye’nin BRICS dışında kalmasının daha olumlu sonuçlar doğurabileceği yönünde yorumlar yapılmaktadır. Bu durum, Türkiye’nin Batı ve Doğu arasında denge politikasını daha esnek bir şekilde yürütmesine olanak sağlayabilir.

2024 yılı, Türkiye ve Çin arasındaki ekonomik iş birliğinin güçlendiği ve karşılıklı yatırımların artış gösterdiği bir yıl olarak dikkat çekmiştir. Çin’in küresel güç mücadelesindeki tutumu, ekonomik odaklı diplomasi yaklaşımı ve Türkiye’nin BRICS üyelik süreci gibi konular, iki ülkenin ilişkilerinde farklı boyutlar katmıştır. Önümüzdeki dönemde, Türkiye’nin Çin ile ekonomik iş birliğini artırarak devam ettirmesi beklenirken, ABD ve Çin arasında yaşanacak olası gerilimlerin Türkiye’nin denge politikası üzerinde nasıl bir etkisi olacağı merak konusudur.

SONUÇ

2000’li yıllardan itibaren hissedilmeye başlanan ve 2010’lardan sonra belirginleşen çok kutuplu dünya düzeninin, Donald Trump’ın 20 Ocak 2025’te ABD Başkanlığı görevini devralmasıyla daha çok ekonomi odaklı bir yapıya dönüşmesi öngörülmektedir. ABD’nin Çin ile hem askeri hem de ekonomik alanda yeni bir mücadeleye girmesi beklenirken, bu çatışmanın çok kutupluluğun seyrini nasıl şekillendireceği büyük bir merak konusudur. Trump’ın geçmiş dönemde NATO ve AB ile yaşadığı sürtüşmelere ek olarak, Panama, Danimarka ve Kanada gibi ülkelerle de yeni gerilimler yaşayabileceği tahmin edilmektedir. Bu durum, çok kutuplu dünya düzeninde yeni cephelerin açılmasına yol açabilir.

Trump’ın açıklamaları doğrultusunda, Ukrayna-Rusya savaşının sona erebileceği ve Filistin ile Gazze’deki çatışmaların önceki başkanlık döneminde önerdiği “Yüzyılın Anlaşması” kapsamında çözüme kavuşabileceği ihtimali dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler’in Eylül 2024’te yapılan Genel Kurulunda gündeme gelen ve BM’nin reformunu öngören “Gelecek Paktı” (Pact for the Future) adlı inisiyatifin ne ölçüde hayata geçirileceği, dünya gündeminde önemli bir yer tutabilir.

2025 yılı Türkiye için, son yıllarda olduğu gibi ABD ve Rusya arasında bir denge politikası izleme stratejisiyle devam edeceği bir yıl olarak öngörülmektedir. Bu bağlamda, özellikle Suriye konusunda ABD ile daha yakın iş birliğine girileceği, buna karşın Rusya ile ekonomik ilişkilerin ön planda olacağı tahmin edilmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı ve Arap ülkeleriyle ilişkilerin artarak devam etmesi, Türkiye’nin bölgesel iş birliği çabalarını güçlendirecektir. Ancak AB ile ilişkilerin daha fazla önem kazanması gerektiği de düşünülmektedir.

Türk dış politikası açısından, 2025 yılında bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi, ancak sorunların “case by case” (duruma göre) ele alınmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Örneğin, ABD ile Kıbrıs konusunda gerilim yaşanırken, Suriye konusunda iş birliği sağlanabilir. Bu esnek yaklaşım, Türkiye’nin bölgesel ve küresel sorunlara uyumlu bir şekilde yanıt vermesini kolaylaştırabilir.

Sonuç olarak, 2025 yılında Türkiye’nin dış politikası, önceki yıllardaki temel stratejilerle paralel bir şekilde devam edecektir. Ancak Trump yönetiminin uygulayacağı politikaların hem dünya genelinde hem de Türkiye’nin dış politikasında önemli etkiler yaratması beklenmektedir. Türkiye’nin, çok kutuplu düzenin yeni dinamiklerine adapte olarak

dengeli ve esnek bir dış politika sürdürmesi hem bölgesel hem de küresel çıkarlarını koruması açısından kritik öneme sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

AKYAR, M.S. Le Processus De DDR De Deuxième Génération De l'ONU : Une Étude De Cas Sur La Syrie, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2300121>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2024

AKYAR, M.S., Rüzgar Gibi geçti, <https://strasam.org/strateji/jeopolitik/suriyedeki-yeni-donem-gelismeleri-ruzgar-gibi-gecti-3586>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

KKTC DİB, GKRY 5nci parsel açıklaması, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/gkrynin-dogu-akdenizde-ocak-ayinda-baslatacagini-duyurdugu-tek-yanli-sondaj-faaliyetleri-hk/>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024

AKYAR, M.S., Anadolu gemisi izlenimleri, <https://strasam.org/tarih/turkiye-cumhuriyeti-tarihi/anadolu-gemisi-izlenimleri-ve-baris-harekatinin-50nci-yili-3412>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

AA, Tatar Teşekkür Etti, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-bm-genel-kurulundaki-konusmasi-icin-cumhurbaskani-erdogana-tesekkur-etti/3340383>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

TC DİB, BMGS Şahsi Temsilci Açıklaması, https://www.mfa.gov.tr/no_-3_-kolombiya-eski-disisleri-bakani-maria-%C3%A1ngela-holguin-cu%C3%A9llar-in-birlesmis-milletler-genel-sekreteri-terafından-kibris-konusunda-sahsi-temsilci-olarak-atanmasi-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

İŞIKSAL, H., BM ev sahipliğindeki gayriresmi Kıbrıs görüşmesi yeni bir dönemin kapılarını açacak mı? <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bm-ev-sahipligindeki-gayriresmi-kibris-gorusmesi-yeni-bir-donemin-kapilarini-acacak-mi/3364885>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024

Gıynık Gazetesi, Pile Yolunda Geri Adım mı atıldı? <https://giynikgazetesi.com/25-yillik-gecmisi-bulunan-pile-yigitler-yolu-projesinin-yapimina-gecen-yil-agustos-ayinda-baslanmisti/>, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2024

KKTC DİB açıklaması, Kıbrıs Rum tarafının, Ada ve bölgedeki gerilimi artıran silahlanma faaliyetlerini karşılıksız bırakmayacağımızı ifade etmek isterim, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/disisleri-bakani-tahsin-ertugruloglu-kibris-rum-tarafının-ada-ve->

bolgedeki-gerilimi-artiran-silahlanma-faaliyetlerini-karsiliksiz- birakmayacagimizi-ifade-etmek-isterim/ Erişim Tarihi: 26 Ocak 2024

Kıbrıs Postası, Hristodulidis Rum Yönetimi'nin silahlanma programının güçlenmeye devam edeceğini söyledi. https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n544862-hristodulidis-rum-yonetiminin-silahlanma-programinin-guclenmeye-devam-edecegini-soyledi Erişim Tarihi: 26 Ocak 2024

Haberkıbrıs, Güney Kıbrıs'ın "Barak MX" hava savunma sistemi aldığı ileri sürüldü <https://haberkibris.com/guney-kibrisin-barak-mxhava-savunma-sistemi-aldigi-ileri-suruldu-1249-2024-12-06.html>, Erişim Tarihi 26 Ocak 2024

ACER Y., SETA Perspektif, 2022, <https://www.setav.org/assets/uploads/2022/10/P346.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

AA, Kalkınma Yolu Projesi umut veriyor, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kalkinma-yolu-projesi-umut-veriyor/3317669> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

AA, Iraklılar Türkiye'nin liderlik ettiği Kalkınma Yolu projesi'ni bekliyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iraklilar-turkiyenin-liderlik-ettigi-kalkinma-yolu-projesini-bekliyor/2992494> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

AA, Bakan Güler: Kahraman Mehmetçiğin büyük özverisi ve gayretiyle Zap'ta da kilit kapatılmıştır. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakan-guler-kahraman-mehmetcigin-buyuk-ozverisi-ve-gayretiyle-zapta-da-kilit-kapatilmistir/3404469> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

AA, Irak'ta nüfus sayımı: Yeni bir kaos mu?, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/irak-ta-nufus-sayimi-yeni-bir-kaos-mu/3403491> Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gkrynin-nato-ya-alinma-cabasi-bolge-icin-ne-anlama-geliyor/3418795> Erişim Tarihi 26 Ocak 2024

AA, Zengezur Koridoru, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/25632>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2024

AKYAR M.S., Axar, Obrayenin Bakı səfərinin 3 sensasion hədəfi

<https://axar.az/news/gundem/874791.html> Erişim Tarihi 30 Ocak 2024

AKYAR M.S., Oxu.az., На что способна индийская артустановка ATAGS, которую хочет приобрести Армения? <https://oxu.az/ru/armiya/na-chto-sposobna-indijskaya-artustanovka-atags-kotoruyu-hochet-priobresti-armeniya>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024

AKYAR M.S., Oxu.az., Azərbaycan "JF-17"lərlə güclənəcək, KAAN-la ən güclülər sırasına girəcək, <https://oxu.az/ordu/sadik-akyar-azerbaycan-jf-17-lerle-guclenecek-kaan-la-en-gucluler-sirasina-girecek> , Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024

AA, Gürcistan'da AB yanlısı gösteriler, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gurcistandaki-ab-yanlisi-gosteriler-yilbasinda-da-surdu/3439302> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

Tr.euronews, Gürcistan'da cumhurbaşkanı seçimi krizi: Protestolar devam ediyor <https://tr.euronews.com/my-europe/2024/12/14/gurcistanda-cumhurbaskani-secimi-krizi-protestolar-devam-ediyor>

AKYAR, M.S., New Period In Turkey's Relationship With Sub Saharan Africa: Re-Loading, 2016, International Journal of Afro-Eurasian Research (IJAR) / Volume: 4 Issue: 8 /June 2019 e-ISSN 2602-215X

T.C. Enerji Bakanlığı, Türkiye Somali'de Petrol Ve Doğal Gaz Arayacak <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21332>, <https://csavunma.com/oruc-reis-somali-aciklarinda-petrol-ve-gaz-aramak-icin-yola-cikti/>.html Erişim Tarihleri: 29 Ocak 2024

MAHMUD, E.B., Indyturk, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'na yaklaşımının stratejik boyutları, <https://www.indyturk.com/node/751170/d%25C3%25BCnyadan-sesler/t%25C3%25BCrkiyenin-afrika-boynuzuna-yakla%25C5%259F%25C4%25B1m%25C4%25B1n%25C4%25B1n-stratejik-boyutlar%25C4%25B1> Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024

BBC, Mısır-Sudan gerginliğini Sevakin Adası'nın Türkiye'ye tahsisi mi tetikledi?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42578774> Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024

AKYAR, M.S, SARHAN, N., How Recent Developments in Climate Change Could Result in Some Changes in International Relations?, 2021, International Journal of Afro-Eurasian research (ijar) E-ISSN 2602-215X VOLUME 6- ISSUE 11- January 2021

ASTIER H., BBC, Rusya, Ukrayna'yı hipersonik füzelerle vurdu <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn4744eml81o>, Erişim Tarihi: 01 Ocak 2025

T.C. İletişim Başkanlığı, Türkiye'deki Akkuyu Nükleer Santrali'nin ilk reaktörü 2025'te devreye girecek,
https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiyedeki-akkuyu-nukleer-santralinin-ilk-reaktoru-2025te-devreye-girecek Erişim Tarihi: 01 Ocak 2025

T.C. DİB, Yeni NATO Genel sekreteri, https://www.mfa.gov.tr/no_-119_-yeni-nato-genel-sekreteri-hk.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCm%20M%C3%BCttefiklerin%20muvafakat%C4%B1yla%20yeni%20NATO,Mark%20Rutte'yi%20tebrik%20ediyoruz. Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024

T.C. AB Başkanlığı, AB Genişlemesi 2024 bildirimini, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2024_trkiye_report_tr.pdf Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024

KARAKOÇ DORA Z., YALIN M, Avrupa'da yükselen sağ popülizmin politik ekonomisi, AKYAR M.S., ARIDEMİR, Belçikada'da aşırı sağın yükselişi (Kitap Bölümü), s:297-320, 2024, Gazi Kitapevi, Ankara

T.C. DİB, SC-12, 19 Haziran 2024, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Öncü Keçeli'nin Ukrayna Barış Zirvesi'yle İlgili Bazı Haberler Hakkındaki Soruya Cevabı, https://www.mfa.gov.tr/sc_-12_-disisleri-bakanligi-sozcusu-oncu-keceli-nin-ukrayna-baris-zirvesi-yle-ilgili-bazi-haberler-hakkındaki-bir-soruya-cevabi.tr.mfa Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

Indyturk, Yunan botu Datça kıyısına gelerek Türkiye karasularını ihlal etti...<https://www.indyturk.com/node/745676/haber/yunan-botu-dat%C3%A7a-k%C4%B1y%C4%B1s%C4%B1na-gelerek-t%C3%BCrkiye-karasular%C4%B1n%C4%B1-ihlal-etti%E2%80%A6-bottan-inen> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

UYGUR H., AA analiz, 3 SORUDA - İran Cumhurbaşkanı Reisi'nin helikopter kazası ve yankıları, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-iran-cumhurbaskani-reisinin-helikopter-kazasi-ve-yankilari/3224563> Erişim Tarihi 02 Ocak 2025

BBC, İran'dan İsrail'e misilleme: Füze saldırısı hakkında neler biliniyor? <https://www.bbc.com/turkce/articles/cgryqlw1vkgo> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

BBC, Hamas, lideri İsmail Haniye'nin İsrail'in Tahran'da düzenlediği saldırıda öldüğünü açıkladı <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gyg0kl47o> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

AA, 5 soruda Türkiye'nin UAD'deki İsrail'e karşı soykırım davasına müdahillik başvurusu. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/5-soruda-turkiyenin-uaddeki-israile-karsi-soykirim-davasina-mudahillik-basvurusu/3296167> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

Euronews, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah nasıl öldürüldü? <https://tr.euronews.com/2024/09/30/hizbullah-lideri-hasan-nasrallah-nasil-olduruldu> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2025

BBC, Neom Şehri... <https://www.bbc.com/turkce/articles/cd18lqjr8rjo>, Erişim tarihi: 02 Ocak 2025